

TMAVOMODRÝ SVĚT

Studentský odborný časopis

Ročník / Volume I.

TMAVOMODRÝ SVĚT

OBSAH

ÚVODNÍK	3
TEORIE REVOLUCE CRANEA BRINTONA A JEJÍ APLIKOVATELNOST NA ORANŽOVOU REVOLUCI.....	4
	Lenka Plašilová
APLIKACE TYLLYHO TEORIE KOLEKTIVNÍHO NÁSILÍ NA ODBOJOVOU SKUPINU BRATŘÍ MAŠÍNŮ.....	24
	Aneta Kanková
ASPEKTY WINNICOTTOVSKÉHO FEMINISMU ZAPATISTICKÉM HNUTÍ.....	34
	Jan Lukáš
TVORBA KRITÉRIÍ PRO NALEZENÍ A URČENÍ TOTALITNÍHO REŽIMU PODLE JUANA JOSÉHO LINZE V ROMÁNU KONEC CIVILIZACE.....	44
	Tomáš Miklas
SOUČASNÁ VOLEBNÍ MAPA MĚSTA OSTRAVY	53
	David Šigut
TMAVOMODRÝ SVĚT	72

ÚVODNÍK

Vážení čtenáři,

je mi velkým potěšením představit vám první číslo nového odborného studentského časopisu Tmavomodrý svět. Ten vznikl v roce 2015 na Fakultě veřejných politiky při Slezské univerzitě v Opavě a úspěšně navazuje na dřívější projekt on-line periodika Central European Review.

Příspěvky časopisu nejsou striktně geograficky vymezeny. Obsahově se pak pohybují v oblastech historických, politických a sociálních věd. Do letošního prvního čísla bylo vybráno pět příspěvků diplomantů Mezinárodních teritoriálních studií. Do oblasti východní Evropy nás zavede článek „Teorie revoluce Cranea Brintona a její aplikovatelnost na Oranžovou revoluci“. Do geograficky vzdálenější destinace latinské Ameriky je směřován příspěvek „Aspekty Winnicottovského feminismu v zapatistickém hnutí“. Tuzemská témata budou přítomny v článcích „Aplikace Tillyho teorie kolektivního násilí na odbojovou skupinu bratří Mašinů“ a „Současná volební mapa města Ostravy“. Pětici příspěvků uzavírá článek „Tvorba kritérií pro nalezení a určení totalitního režimu podle Juana Josého Linze v románu Konec civilizace“. Doufám, že ve vás široký tematický rozsah příspěvků podnítl čtenářský zájem a Tmavomodrý svět se tak stane jedním z vašich oblíbených periodik.

Dovolte mi, abych poděkoval širokému realizačnímu týmu, který se na vzniku časopisu podílel. Studentům fakulty, kterým se podařilo vytvořit vlastní obsah tohoto čísla, inspirativní články s originálními a členům redakční rady, jejichž společné úsilí vedlo k úspěšnému vydání tohoto periodika. Také dovolte, abych poděkoval Fakultě veřejných politik a Ústavu střeoevropských studií.

Jménem svým a jménem celé redakční rady vám přeji příjemné čtení prvního čísla Tmavomodrého světa.

David Beinhauer
šéfredaktor

TEORIE REVOLUCE CRANEA BRINTONA A JEJÍ APLIKOVATELNOST NA ORANŽOVOU REVOLUCI

LENKA PLAŠILOVÁ

V posledních letech jsme svědky vzrůstajícího počtu protestů a demonstrací většinou nenásilného charakteru, které mají jediný účel a to změnu režimu a jeho elitních představitelů. Barevné revoluce tak mohou být považovány za nový fenomén změny politické moci v 21. století. Někteří politologové vidí tyto revoluce jako další vlnu demokratizace (McFaul 2005; Bunce a Wolchik: 2006). Důležitým rysem barevných revolucí je, že popírají legitimitu stávajícího nebo starého režimu. Odehrávají se zejména v post-sovětském areálu a kromě Oranžové revoluce na Ukrajině k nim řadíme i Růžovou revoluci¹ v Gruzii a Tulipánovou revoluci v Kyrgyzstánu.² Někdy jsou tyto revoluce označovány jako tzv. *volební revoluce*, neboť jejich katalyzátorem byly zfalšované volební výsledky, které vyvolaly vlny demonstrací, většinou nenásilného charakteru.³ Symbolem revoluce byla buď specifická barva, nebo květina a proto se ustálil termín barevné revoluce. Tyto revoluce mohou mít mnoho příčin. Jedná se zejména o důsledek nedokončeného procesu tranzice a pokus o svržnutí autoritativního režimu.⁴ Tato oblast tak dává podnět pro hlubší prozkoumání. Samuel Huntington vyčleňuje tři vlny demokratizace (Huntington 2008). Někteří jeho kolegové (McFaul et al. 2010) na jeho dílo navázali a vyčlenili ještě čtvrtou vlnu demokratizace, která proběhla v letech 1988-1992. Kromě čtvrté vlny se setkáváme i s označením pátá vlna demokratizace, kam řadíme tzv. barevné revoluce.

V kontextu událostí dochází k debatě, zda lze barevné revoluce považovat za revoluce v pravém slova smyslu. Setkáváme se proto s mnohými velmi rozporuplnými názory. Například politolog David Lane (2009) považuje Barevné revoluce za zcela nový a odlišný typ revoluční aktivity tzv. revoluční převrat, tj. za kombinaci veřejného protestu a státního převratu. Smyslem

¹ Někdy také nazývána jako Revoluce růží.

² Oranžová revoluce, Tulipánová revoluce i Růžová revoluce patří ke skupině úspěšných revolucí. K příkladům neúspěšných revolucí můžeme zařadit tyto země: Bělorusko v roce 2003 a 2006, Ázerbájdžán a Kazachstán v roce 2005.

³ Např. Michael McFaul hovoří o barevných revolucích v Gruzii, Kyrgyzstánu a na Ukrajině jako o úspěšných volebních revolucích (Successful Electoral Revolutions).

⁴ Některé režimy neodpovídaly klasické typologii autoritativních režimů, v případě Ukrajiny se jednalo o tzv. hybridní režim.

článek však nebude polemika o „skutečnosti“ či „pravosti“ těchto revolucí, ale snaha aplikovat vybranou teorii revoluce na Oranžovou revoluci, která se odehrála na Ukrajině v roce 2004.

Teorie revoluce

Revoluce jsou pro badatele fascinující oblastí zájmů, která neustále poskytuje nové úhly pohledy a možnosti zkoumání. Mezi ty nejznámější patří např. Theda Skocpol, americká socioložka a politoložka, která ve svém díle *States and Social Revolutions*, vydaném v roce 1979, zkoumá revoluce v Rusku, Francii a Číně. Většina politologů zkoumá zejména jednotlivé fáze revoluce, avšak Theda Skocpol se distancovala od tohoto zájmu a zaměřila se místo toho na určení příčin jednotlivých revolucí a ve velké míře také na následky těchto revolucí (Skocpol 1979), blíže (Stone 2014: 8). Také Charles Tilly (1978) se ve svém díle *From mobilization to revolution* zabýval analýzou evropských revolucí. Dále i Chalmers Ashby Johnson (1989), americký autor a profesor se věnoval problematice teorie revoluce ve svém díle *Revolutionary Change*. Z českých autorů můžeme zmínit např. Jaroslava Krejčího, který ve svém díle *Dějiny a revoluce*, přišel s obecnou teorií revoluce, tzv. revolucí vertikálního typu, na které vysvětluje průběh a jednotlivé fáze revoluce. Krejčí chápe revoluci nikoli jako jednorázový akt, ale jako proces, při němž bylo v některých obdobích použito násilí, a v jehož důsledku došlo k podstatné změně ve společenských vztazích a institucích. Revoluce tak neznamena pouhou výměnu osob ve vládě, ale změnu politického režimu (Krejčí 1992: 10).

Velmi známou je také teorie Cranea Brintona, amerického historika, který v roce 1938 vydal své nejznámější dílo *The Anatomy of Revolution*. Brinton zde nastiňuje identičnost a podobnosti čtyř hlavních politických revolucí: Anglickou revoluci, Americkou revoluci, Francouzskou revoluci a Ruskou revoluci (1917). Někdy je Brintonovi vytýkána medicínská terminologie, protože fáze revoluce přirovnává k průběhu nemoci. Jeho práce byla velmi dobře přijata, často je jeho analýza označována jako inspirativní.⁵

Symptomy

Podle Brintonovy teorie revoluce, můžeme nelézt příznaky neboli symptomy revoluce za vlády starého režimu, které nám ukazují, že nemoc (revoluce) je na cestě, ale ještě se plně nerozvinula. Poté přichází horečka, tj. fáze, kdy revoluce propukla, následována obdobím krize, často doprovázené delíriem, tj. vládou nejnásilnějších revolucionářů (tzv. vláda teroru). Po krizi

⁵ Brintonovou teorií revoluce se později zabývali Torbjørn L. Knutsen a Jennifer L. Bailey (1989) a také Stone Bailey (2014).

pak přichází období rekonvalescence (často spojené s recidivou, tj. zhoršením stavu). Konečně, když je horečka překonána tak se pacient opět cítí sám sebou (Brinton 1965: 16-18). V každé zkoumané společnosti se nachází určité hospodářské, ekonomické či finanční těžkosti. Brinton však tvrdí, že revoluce nenastala v zemi, která zažívala dlouhodobé strádání a chudobu anebo kde ekonomika výrazně poklesla, ale v ekonomicky vyspělé společnosti. Jedná se tedy o vládu, kterou trápí finanční a ekonomické problémy.⁶ To však neznamená, že žádné skupiny uvnitř společnosti netrpěly chudobou a hladem a nechovaly pocit křivdy vůči vládní mašinérii⁷ (Brinton 1965: 29-34). Když se podíváme na ekonomickou situaci Ukrajiny, tak po vyhlášení nezávislosti neprobíhal transformační proces dle očekávání a během let 1990-1998 se ekonomika propadla o polovinu.⁸ Po prudkém poklesu začala ekonomika růst. V roce 2000 zaznamenala ekonomika růst HDP 5,9 %, v roce 2001 růst HDP 9,2 %, v roce 2002 růst HDP 5,2 %, v roce 2003 růst HDP 9,4 % a v roce 2004 dokonce 12,1 % HDP.⁹ Růst HDP a změna k lepšímu se nedotkla všech obyvatel a jen málo lidí dosáhlo na středoevropskou úroveň příjmů. Z prosperity těžila hlavně vyšší střední třída, což vyvolávalo nespokojenost u „obyčejných a chudých obyvatel.“ I když ekonomika zaznamenávala růst, ještě v roce 2000 se pohybovalo na hranici chudoby nebo pod ní více než 70 % obyvatel Ukrajiny (Ó Beacháin a Polese 2010: 40-41). Zadluženost státu se pojila hlavně se závislostí Ukrajiny na dodávkách ruského plynu. Zejména v roce 2000 dlužila Ukrajina Rusku vysoké částky za dodávky plynu. Výše ukrajinského dluhu byla sporná, neboť propustnost potrubí nelze snadno monitorovat, protože se mezinárodní tranzitní sítě prolínaly s ukrajinskou domácí distribuční sítí. Výše dluhu tak byla odhadována mezi 1,4 až 3 miliardy dolarů. Ukrajinské státní instituce však nedisponovaly dostatečnými peněžními prostředky, aby dluh splatily. V té době se vztahy mezi EU a Ukrajinou ocitly na nejnižší úrovni a země se vyznačovala proruskou orientací (Bojcun 2001: 281-285). Zahraniční dluhy Ukrajiny se začaly zvyšovat zejména za Kučmovy vlády. V roce 1992 činil dluh 1,4 miliardy dolarů a do konce roku 2004 se navýšil až na 16,1 miliardy dolarů (Kravchuk 2005: 52-53). Brintonův symptom na případ Ukrajiny lze aplikovat, ale můžeme se jen

⁶ Zde můžeme uvést např. zvyšování či vysoký státní dluh, vysoké výdaje vlády, atd.

⁷ Někdy mohla revoluci vyvolat i vládní aktivita, zejména zákony a nařízení, které škodily obchodníkům a podnikatelům a tím se vláda stala překážkou v jejich úspěšném životě.

⁸ V roce 1994 byla ekonomika dokonce na pokraji zhroutení.

⁹ V letech 2000-2004 představuje průměrné tempo růstu HDP 8,36 %. Vysoký růst HDP v roce 2004 je přímo spojen s Oranžovou revolucí. Obyvatelé Kyjeva, zejména právníci a podnikatelé, byli ochotni sáhnout do vlastních kapes s cílem financovat volební pozorovatele a zajistit tak spravedlivé opakování druhého kola prezidentských voleb.

domnívat, jestli hlavním hybatelem revoluce byla zadluženost státu, nespokojenost a chudoba obyvatel či odklon od proevropské orientace.

Druhým symptomem revoluce byla neefektivní vláda. Jako zjevný příklad sloužil Brintonovi stav Francie za vlády Ludvíka XV., který dovedl vládu skoro k bankrotu. Neefektivitu můžeme vidět i ve snahách vlády o realizaci reforem, které nebyly naplněny anebo byly zrušeny či anulovány privilegovanou částí společnosti (Brinton 1965: 35-36). V případě Ukrajiny se jedná zejména o období vlády Leonida Kučmy (1994-2004). Jedním ze specifík jeho vlády byla existence tzv. strany moci. Jednalo se o neformální seskupení propojující staré nomenklaturní vazby z dob komunismu. Strany moci vyplňovaly stranický prostor na úkor standardních politických stran a prosazovaly zájmy spřízněných oligarchických klanů.¹⁰ Ukrajinský parlament byl tak místem, kde se scházeli delegáti vlivných oligarchů. Jejich prostřednictvím poté prosazovali vlastní zájmy a fakticky kontrolovali celou zemi. Kučma také vytvořil svůj poradní orgán, tzv. Radu regionů, ve které byli zastoupeni představitelé jednotlivých ukrajinských regionů. Během následujícím let prezident posílil své postavení a v roce 1996 prosadil poloprezidentskou verzi ústavy. Následný vývoj po roce 1996 potvrdil, že nová ústava přinesla jistou míru stability politického systému, ale konfliktní vztah mezi parlamentem a prezidentem stále přetrval. Stranický systém byl velmi atomizovaný a bylo skoro nemožné v něm vytvořit provládní většinu (Kopeček a Kubová 2004: 406-407; Cabada 2008: 403). Dalším příkladem neefektivity a velkým problémem Ukrajiny je korupce, která rapidně vzrostla v 90. letech. V roce 2000 zařadila Transparency International Ukrajinu na 87. místo (z celkového počtu 90) nejvíce zkorumpovaných zemí (Kuzio 2001: 11). Když se Kučma ujal vlády, slíbil, že tento problém vyřeší, ale ve své snaze selhal. Většinou však bylo obvinění z korupce proti vysoce postaveným činitelům vzneseno až poté, co se se vzepřeli stávající moci.¹¹ Problém korupce je silně propojen s otázkou síly a stability státu.¹² V roce 1999 bylo registrováno přes 2600 případů úplatkářství, z toho 768 případů bylo postoupeno soudům,

¹⁰ Zde můžeme vidět počátek téměř 20 let trvající éry, kdy je Ukrajina ovládaná mocnými oligarchy, kteří jsou úzce spojeni s politickou sférou. Mezi tři nejsilnější oligarchické klany patří: Kyjevský, Dněpropetrovský a Doněcký. V Doněckém klanu hraje hlavní roli nejbohatší Ukrajinec Rinat Achmetov. Jeho majetek je odhadován na 30 miliard dolarů.

¹¹ Typický příkladem je případ bývalého premiéra Pavla Lazarenka, kterému se podařilo během let 1996-1997 zpronevěřit až 200 milionů dolarů, některé zdroje uvádí až miliardu dolarů. Dokud byl Lazarenko Kučmovým spojencem, vše bylo v pořádku. Po té v něm Kučma i oligarchové uviděli hrozbu, z vlády byl odstraněn a nakonec odcestoval ze země (D'Anieri 2001: 31).

¹² Jestliže má stát fungovat efektivně, musí být schopen dostatečně zaplatit vládní činitele, aby nebyli v pokušení přijmout úplatek. Ukrajina však v této problematice nedosáhla žádných pokroků. Oficiální platy jsou tak nízké a placené sporadicky, že mnoho zaměstnanců pociťuje nutnost vymáhat a přijímat úplatky. Problém korupce není nový, jedná se o odkaz Sovětského svazu za vlády Brežněva. Se zavedením tržní ekonomiky v roce 1991 se zdroje, v držení soukromých subjektů, značně navýšily v porovnání s těmi, kterými disponuje stát. Je tak pochopitelné, že soukromé subjekty mohou nabídnout státním zaměstnancům více, než stát samotný.

včetně 200 případů zahrnující úplatky vysoce postaveným vládním úředníkům (Kravchuk 2001: 50). Ukrajinu lze označit jako zářný příklad neefektivní vlády a tudíž i tento symptom je naplněn.

Třetím symptomem revoluce je odklon intelektuálů od starého režimu. Tato skupina byla reprezentována umělci, spisovateli, hudebníky, novináři, učiteli či knězi. V širším významu se jednalo o malé skupiny představitelů, kteří se pohybovali v očích veřejnosti.¹³ Neznamená to však, že myšlenky intelektuálů zavinily revoluci, ale velmi výrazně k ní přispěly, neboť se začaly velmi rychle šířit celou společností (Brinton 1965: 42-49). Brinton se zaměřoval zejména na spisovatele, v moderní době jde hlavně o činnost novinářů a žurnalistů. Typickým příkladem je Grigorij Gongadze, který se narodil v Gruzii a stal se úspěšným novinářem (nejdříve ve své rodné zemi, později hlavně na Ukrajině). Pro své názory se stal nepřítelem ukrajinské vlády a zejména prezidenta Kučmy. V dubnu 2000 spoluzaložil webové stránky Ukrajinská Pravda, jejichž cílem bylo podávat společnosti nezkreslené informace. Na Ukrajině lze jen stěží nalézt svobodné a objektivní informace, jelikož většina médií je v rukou oligarchů či vlády. Ukrajinská Pravda se zaměřovala na politické zprávy a komentáře, zejména na vládu Leonida Kučmy a oligarchy. Gongadze si od června 2000 začal stěžovat na obtěžování ze strany ukrajinské tajné policie, která ho i jeho rodinu zastrašovala. V září téhož roku novinář zmizel a tento případ okamžitě přilákal zájem veřejnosti a vyústil až v tzv. kazetovou aféru, do které byl zapleten i Kučma.¹⁴ Tento případ není ale ojedinělý, neboť během let 1993-2003 došlo k vraždám 36 mediálních pracovníků a mnoho dalších bylo napadeno a zbito. Během Kučmovy vlády také několik politiků zemřelo za podezřelých okolností, např. Vjačeslav Čornovil, který kandidoval proti Kučmovi v prezidentských volbách v roce 1999 a v průběhu kampaně zemřel při automobilové nehodě (Nocuňová a Brzezicki 2005; Kuzio 2005b: 65; Shulman 2005: 36). Tento symptom lze aplikovat na Ukrajinu, neboť zde existuje mnoho dalších případů odklonu intelektuálů od starého (stávajícího) režimu.

Posledním symptomem revoluce je třídní antagonismus. Pod tímto pojmem si můžeme představit určité skupiny, neboli třídy, ve společnosti, které mezi sebou pociťovaly nelibost, opovržení a dokonce nenávist. Nejednalo se o konflikt mezi dvěma třídami, ale o třídní boj.

¹³ V Rusku se intelektuálové, zejména spisovatelé, zabývali propagandou a v jejich dílech můžeme nalézt kritiku carského režimu. Například I. S. Turgeněv, který byl znám pro své prozápadní smýšlení.

¹⁴ Kučma byl obviněn z podílu na vraždě novináře Grigorije Gongadzeho. Na zveřejněných kazetách byl hlas L. Kučmy a ještě některých politiků Ukrajiny, kteří vyjednávali o vraždě žurnalisty. Avšak žádné následky pro něj kauza neměla. Skandál však podnítil opozici ke kampani „Ukrajiny bez Kučmy“ a vyzývali prezidenta k rezignaci. K té však nedošlo. Zde můžeme pozorovat začátek snahy opozice o sjednocení proti prezidentskému režimu. (Nocuňová a Brzezicki 2005; Kuzio 2005a: 119-121).

Nejvýše stála vládnoucí třída, která zahrnovala lidi ve středu veřejného zájmu, tj. politiky, důležité státní úředníky, bankéře, důstojníky armádních jednotek a kněží. Ve zkratce se jednalo o muže a ženy, kteří disponovali mocí, postavením, dobrou reputací a penězi. Vládnoucí třídě často chyběly dispozice a zkušenosti k vládnutí a proto docházelo ke sporům. Žili také nezřízeným životem, utráceli za luxusní nábytek, oblečení atd. a proto zde můžeme pozorovat i finanční těžkosti. Nižší třídy záviděly vládnoucí třídě jejich bohatství a moc, docházelo tak k silnému sociálnímu pnutí a napětí (Brinton 1965: 50-64). I poslední symptom lze nalézt na Ukrajině. Jedná se zejména o boj Juščenko, Tymošenkova vs. Janukovyč, neboli rolníci ze západu vs. dělníci z východu, obecně to lze nazvat jako proevropská vs. proruská orientace. Tento třídní boj nejvíce zesiluje v období před volbami, hlavně během kampaně. Každá strana, každý kandidát hájí zájmy jiné části obyvatel, jiné třídy. Juščenko a jeho strana Naše Ukrajina se vyznačuje proevropskou orientací a klade důraz na nezávislost země a posilování suverenity. Popularitu a oblíbenost Juščenkovi přinesly reformy, které za své vlády, jako premiér, uskutečnil. Oproti tomu Janukovyč a jeho Strana Regionů se vyznačuje proruskou orientací a příznivce nachází zejména na východě země (rolníci, dělníci, horníci), hlavně v Donbasu, odkud pochází. Usiluje o další sbližení s Ruskem, zavedení ruštiny jako druhého oficiálního jazyka země a silně podporuje Ukrajinskou ortodoxní církev (Kubát 2004: 423-426).

Horečka

V každé společnosti probíhá dění před vypuknutím revoluce jinak. Někde může existovat tzv. ticho před bouří, jinde se jedná o léta vyplněná růstem konfliktů a revolučních nepokojů. Většinou je revoluce vyvolána jednou dramatickou událostí (zvratem), nebo i sérií událostí. Dle Brintona například Ruská revoluce začala nejdramatičtěji a to jedinou událostí, tj. pouliční nepokoje v centru Petrohradu v březnu 1917 (Brinton 1965: 69-70). V případě Oranžové revoluce si pod tímto zvratem můžeme představit prezidentské volby. První kolo prezidentských voleb konané 31. října 2004 probíhalo za klidných podmínek. Zvítězil velmi těsně Juščenko s 39,9 % hlasů. Janukovyč obdržel 39,3 % hlasů (OSCE 2005). Juščenko zaznamenal největší voličskou podporu v západních regionech, naproti tomu Janukovyč podporovala zejména východní část země. Oba kandidáti tak postoupili do dalšího kola voleb. Druhé kolo konané 21. listopadu 2004 se neslo ve znamení podvodů, ze kterých se obviňovaly obě strany. Dle oficiálních výsledků se vítězem stal Janukovyč s 49,5 % hlasů. Juščenko získal 46,6 % hlasů, i když volební průzkumy prokazovaly vítězství Juščenka poměrem 52 % ku 43

% (Laryš 2010). Právě výsledky druhého kola prezidentských voleb vedly k rozpoutání Oranžové revoluce. Už během sčítání hlasů se šířily zprávy o falšování výsledků voleb.¹⁵

Každá dramatická událost vyvolá důsledek, nějakou symbolickou akci. Pod tím si můžeme představit mnoho událostí, například podle Ruské revoluce byly touto symbolickou akcí masy dělnic, které vyšly do ulic 8. března (MDŽ), demonstrovaly a volaly po větším přidělu chleba, přičemž dav demonstrantů narůstal každým dnem (Figes 2000: 297; Brinton 1965: 70-74). V případě Ukrajiny se zprávy o zfalšování výsledků druhého kola prezidentských voleb rychle šířily a vyvolaly protesty hned následující den. Nejdříve vypukly v Kyjevě (na náměstí Nezávislosti), kde se shromáždilo asi 200 tisíc nespokojených lidí a poté se rozšířily do dalších měst na západě země. Juščenka podporovaly západní země, zejména Polsko¹⁶ a Litva, Janukovyče podporovalo hlavně Rusko. Opozice podala odvolání k Nejvyššímu soudu proti výsledkům voleb a počty demonstrantů mezitím narůstaly každým dnem. 27. listopadu 2004 se na náměstí Nezávislosti shromáždilo až 1,5 milionů demonstrantů (Kudelia 2007: 93). Novináři protestovali nebo odcházeli z vysílání stanic kontrolovaných vládou a žádali svobodu slova. Evropa, USA, Kanada a Velká Británie výsledky voleb neuznali, žádali o přezkoumání a hrozili sankcemi. Důležitou rolí zde sehrálo rychlé poskytování informací o zfalšovaných výsledcích voleb.¹⁷ Díky médiím a internetu docházelo k rychlému šíření zpráv a zejména k masové mobilizaci obyvatel na náměstí Nezávislosti v Kyjevě a později i v dalších městech. I 5 *Kanál* hrál významnou roli v průběhu revoluce. Stanice začaly vysílat nezkreslené zprávy, a proto se více lidí přidávalo k demonstrantům. Už po pár dnech revoluce přešli všichni zaměstnanci provládních stanic na stranu opozice. Internet a 5 *Kanál* se tak stali nedílnou součástí při mobilizování mas (Way 2005).

Nejdůležitějším společným znakem fáze horečky, je podle Brintona existence určitého bodu, kdy se úřady rozhodnou zakročit proti jednání revolucionářů. Fyzická represe má probíhat podle přesně daného plánu, který se však nepodaří uskutečnit. V každé zkoumané

¹⁵ Docházelo k hromadným převozům voličů vlaky a autobusy od jedné volební místnosti ke druhé, kde hlasovali na zfalšovaný voličský průkaz. Docházelo také k ovládnutí volebních komisí na východě země, který je v rukou Doněckého klanu a k uplácení voličů. Důsledkem toho dosáhla volební účast v Doněcké oblasti skoro 97 %.

¹⁶ Zákonnodárci polského Sejmu nosili oranžové kravaty a stuhy, čímž vyjadřovali podporu Ukrajině. Nejen poslanci a zákonnodárci podporovali Juščenka ale i polský lid, který protestoval zejména ve Varšavě ale i v dalších velkých městech. Jedním z prvních zahraničních hodnostářů, který navštívil Ukrajinu a setkal se s Juščenkem, byl bývalý polský prezident Lech Walesa. Demonstranti na náměstí Nezávislosti zdravili Walesu výkřiky "Polsko! Polsko!" (Kuzio 2004).

¹⁷ Tuto funkci zde plnil Výbor voličů Ukrajiny. Jejich cílem je zvýšení úrovně demokracie a transparentnosti volebního procesu, ochrana volebních práv občanů, stanovení principu svobodných voleb a pozorování volební kampaně. Výbor spolupracoval také se zahraničními misemi, ty hlavní byly CIS-EMO, ENEMO, 33 OBSE (CVU).

společnosti policejní či armádní síly odpoví na aktivitu demonstrantů, ale s výrazným neúspěchem.¹⁸ Toto selhání Brinton spojuje s neobratným vedením armády či policie a neschopností vládnoucí třídy (Brinton 1965: 86-88). Tato subfáze v průběhu Oranžové revoluce nenastala. Koncem listopadu v Kyjevě protestoval téměř milion lidí. Symbolem se stala oranžová barva uskupení Naše Ukrajina. S přibývajícím počtem demonstrantů se úměrně snižovala možnost represivního zásahu státních složek. Dříve by takový zásah nevyvolal žádnou reakci veřejnosti, v roce 2004 by ostrý a tvrdý zásah proti tisícům demonstrantů znamenal konec Kučmovy vlády (Laryš 2010).

Fáze horečky končí vítězstvím revolucionářů, starý režim je kompletně poražen a moci se ujímají umírnění. Toto období je nazýváno jako tzv. Honeymoon¹⁹, neboť je krátké a naplněno radostí z vítězství. Honeymoon však končí, když nová vláda musí čelit přibývajícím problémům (Brinton 1965: 90-91). K této subfázi v případě Oranžové revoluce dochází ve chvíli, kdy Nejvyšší soud rozhodl, že došlo k systematickému porušení zásad volebního procesu během druhého kola voleb 21. listopadu 2004. Opakování druhého kola prezidentských voleb bylo vyhlášeno na 26. prosince téhož roku. S tímto rozhodnutím souhlasil i Janukovyč výměnou za ústavní reformu.²⁰ Nebýt reformy k opakování voleb by asi nedošlo. Vítězem se stal Viktor Juščenko se ziskem 51,99 % hlasů, poražený Viktor Janukovyč obdržel 44,2 % hlasů. Ani pro jednoho kandidáta se vyslovila 2,34 % (Mlejnek 2005). Další den podal poražený kandidát Viktor Janukovyč stížnost na průběh voleb, Nejvyšší soud však stížnost zamítl. 5. ledna 2005 odstupující prezident Leonid Kučma odvolal Janukovyče z funkce premiéra. 23. ledna 2005 proběhla inaugurace a Juščenko byl uveden do funkce prezidenta. Hned následující den jmenoval Juščenko do funkce premiérky Juliji Tymošenkovou.²¹ Ukrajina se z vítězství radovala jen krátce, neboť se umírnění museli brzy potýkat s mnoha problémy.

¹⁸ Například v Rusku se 12. března 1917 zástupy vojáků slavné armády vyřítily z kasáren, ne však za účelem střilet do davu a demonstraci potlačit, ale s cílem se k nim přidat (Brinton 1965:75).

¹⁹ Tzv. období líbánek.

²⁰ Ústavní reforma byla přijata Nejvyšší radou 8. prosince, platná od ledna 2006. Cílem bylo omezení moci prezidenta ve prospěch parlamentu. Základní změny: Nejvyšší rada jmenuje a odvolává většinu ministrů a může vyslovit nedůvěru vládě jako celku; Prezident mohl jmenovat do funkce ministra obrany, zahraničních věcí a šéfa Bezpečnostní služby; Došlo k prodloužení funkčního období Nejvyšší rady na 5 let; Člen vlády může být zároveň členem parlamentu; Prezident disponoval právem veta zákonů, které je možné přehlasovat dvoutřetinovou většinou poslanců a udržel si právo legislativní iniciativy (Beichelt a Pavlenko 2005: 27-29).

²¹ Premiérku jmenoval ještě prezident a nikoliv Nejvyšší rada, protože v té době ještě ústavní reforma nevstoupila v platnost.

Krize

Štěstí a radost, které nastaly po porážce starého režimu, brzy opadly, neboť se umírnění, kteří nyní stáli u moci, museli potýkat se závažnými problémy. Jedním z nich byla existence tzv. dvojvládí.²² Ve všech čtyřech zkoumaných společnostech nachází legální vláda své protiklady, ne nepřátelské jedince a strany, ale rivalitní vládu, která je lépe organizována, obsazena populárními členy a lidé této vládě více naslouchají. Je samozřejmě nelegální a snaží se nahradit stávající vládu. Legální vláda (umírnění) je mezi lidmi nepopulární, zato ilegální vláda (extrémisté a radikálové) je velmi oblíbená a nečelí takovým obtížím jako stávající vláda (Brinton 1965: 133-134). Tuto subfázi nelze na Ukrajině pozorovat, neboť i když se brzy vláda umírněných ocitla v krizi, docházelo mezi nimi k rozporům a konfliktům, neexistoval zde žádný nelegální, rivalitní subjekt (nelegální vláda), který by se snažil svrhnout stávající ilegální vládu a nahradit ji.

Krize umírněných nesouvisí jenom s existencí dvojvládí, ale s řadou dalších faktorů. Poté, co starý režim padl, převzali vládu umírnění, tj. opozice starého režimu. Honeymoon (období líbánek) však netrvalo dlouho a brzy se ukázalo, že disponují menší mírou homogenity a stranické disciplíny než disponovali v době, kdy stáli v opozici. Umírnění se ocitli před těžkým úkolem, tj. reformovat stávající instituce nebo vytvořit nové instituce a kromě toho se také starat o běžnou vládní agendu. Důvod, proč se ocitli v krizi, byl samotný fakt, že se ujali vlády. Dokud totiž stáli v opozici, byli mezi lidmi oblíbení a populární. Nakonec je veřejnost považovala za zrádce, neboť použili stejné metody jako nenáviděný starý režim.²³ Brintonovi se porážka umírněných jeví jako nevyhnutelná, právě proto, že se jedná o umírněné a ke kompromisu ochotné skupiny (Brinton 1965: 137-145). Tato krize se brzy rozpoutala i na Ukrajině. Mezi dřívějšími spojenci, Juščenkem a Tymošenkovou, se rozhořely spory zejména kvůli reprivatizaci podniků, které měly být údajně za Kučmovy éry privatizovány nelegálně. Tymošenková chtěla reprivatizovat prakticky všechno. Zaměřila se hlavně na podniky nejvlivnějších oligarchů. K reprivatizaci nakonec nedošlo. Zde lze jasně vidět počátek ztráty homogenity, kterou disponovali Juščenko a Tymošenková před revolucí, kdy stáli v opozici starého režimu. To vše vyústilo v první vládní krizi a nakonec také k odvolání Tymošenkové z funkce premiérky. Julija Tymošenková zastávala úřad premiérky pouhých 7 měsíců. Za její vlády se ekonomický růst snížil z 12 % v prosinci 2004 na 1,6 % v srpnu 2005 (Laryš 2010).

²² Typickým příkladem dvojvládí je Rusko od března do července 1917.

²³ Dalším faktorem může (ale také nemusí) být účast ve válce, občanské nebo zahraniční. Jelikož umírnění vyznávají hodnoty: volnost, rovnost, bratrství, nedokáží zorganizovat armádu.

Novým premiérem se stal Jurij Jechanurov a jeho vláda se držela u moci až do březnových parlamentních voleb v roce 2006, které se staly důležitým mezníkem. Dle výsledků voleb lze pozorovat klesající popularity prezidenta V. Juščenka, neboť jeho strana Naše Ukrajina skončila na třetím místě se ziskem 13,95 % hlasů, na druhé příčce se umístil Blok Julie Tymošenkové s 22,29 % a vítězem se stala strana V. Janukovyče, Strana Regionů se ziskem 32,14 % hlasů. Koaliční jednání o sestavení vlády se vlekly, jelikož prezident odmítl jmenovat do čela vlády Tymošenkovou. Po několika měsících byla vytvořena vláda zahrnující Stranu Regionů, SPU²⁴ a KPU.²⁵ Nový premiérem se stal Viktor Janukovyč (Kuzio 2008: 354-355). Ten brzy po získání premiérského křesla zahájil útok na Juščenka a sérií zákonů a změnou ústavy se ho chystal zbavit posledních reálných pravomocí. Janukovyč se nebál ani kupování opozičních poslanců. A další vládní krize byla na světě (Mlejnek 2007). Spor vyvrcholil v dubnu 2007, kdy Juščenko rozpustil Nejvyšší radu a vyhlásil předčasné volby. Parlament však považoval tento akt za protiústavní a nehodlal přerušit svou činnost. Volby se nakonec konaly 30. září 2007. Zvítězila Strana regionů Viktora Janukovyče s 34,37 % hlasů, následoval Blok Julie Tymošenkové s 30,71 % hlasů, Komunistická strana Ukrajiny a Litvinův blok. V prosinci získal kabinet Tymošenkové důvěru a tak znovu usedla do premiérského křesla (Cabada 2008: 404-405). V březnu 2008 se Ukrajina dostala i do plynové krize, jelikož ruská energetická společnost Gazprom omezila na Ukrajinu dodávky zemního plynu. Dle Gazpromu neměl Kyjev uzavřenou dohodu o platbách na rok 2008 a dluh z předchozího roku ještě nebyl splacen. Dodávky byly obnoveny po 4 dnech. V listopadu však Gazprom znovu zastavil dodávky plynu na Ukrajinu a 7. ledna 2009 i do celé Evropy. Dodávky byly obnoveny po dvou týdnech. V té době byla Ukrajina těžce zasažena i ekonomickou krizí a v omezení dodávek plynu vidělo Rusko příležitost jak destabilizovat a srazit na kolena již tak skomírající Ukrajinu (Tichý 2009).

Po nějaké době dochází ke konfliktu, za použití síly, mezi umírněnými a radikály a umírnění jsou poraženi. Utekli do exilu, byli uvězněni, čekali na popravu, a když měli štěstí tak se na ně zapomnělo. K moci se tak dostali radikálové místo umírněných. Brinton ve všech čtyřech zkoumaných společnostech odhaluje další podobnost, tj. radikálově se po získání moci začali chovat velmi autoritativně a pokrytecky. Za nedlouho začali budovat diktaturu a tzv. vládu teroru²⁶ (Brinton 1965: 148-165). V případě Ukrajiny zde tyto dvě subfáze nelze nalézt, jelikož i když byli umírnění v krizové situaci, neexistovalo zde dvojvládí, a tudíž zde nebyla žádná ilegální vláda, která by se snažila umírněné svrhnout. Brinton (1965: 200-203)

²⁴ Socialistická strana Ukrajiny, která ve volbách získala 5,69 % hlasů.

²⁵ Komunistická strana Ukrajiny, které se podařilo překročit tří procentní hranice se ziskem 3,66 % hlasů.

²⁶ Tzv. Reign of terror and virtue.

upozorňuje, že ve fázi krize existuje mnoho faktorů a proměnných, různě namixovaných a proto je každá revoluce výjimečná a produkuje specifické situace. Ne všechny revoluce projdou každou subfází a některé ani určitou fází. Např. Americká revoluce neprošla tak úplně krizovou fází (chybí zde vláda teroru) a u Ruské revoluce bychom poslední fází (rekonvalescence) hledali jen marně.

Rekonvalescence

Po krizi pak přichází tzv. thermidorské²⁷ období neboli rekonvalescence po horečce revoluce, které začíná pomalým a nerovnoměrným návratem ke klidným časům. U každé revoluce tak začátek této fáze bude probíhat zcela odlišně. Například v Rusku můžeme označit za počátek fáze rekonvalescence rok 1921, spojený s novou hospodářskou politikou země (Brinton 1965: 205-207). Tento počáteční návrat ke klidným časům sledovat už v třetí fázi krize. Jedná se zejména o neustále klesající popularitu prezidenta Juščenka a nekončící krize, do které se Ukrajina dostala za dobu jeho vlády. Lidé Juščenka obviňovali, že nesplnil své sliby, vyvolával konflikty či byl středem svárů,²⁸ a proto požadovali změnu. S blížícími se prezidentskými volbami si lidé uvědomovali jedinečnou příležitost na nápravu situace. Společnost věřila, že Viktor Janukovyč bude tou správnou cestou z krize. Kampaň k prezidentským volbám začala v říjnu 2009, i když můžeme říct, že zde nezáleží, jaký program kandidát prosazuje či jaké slibuje plány na vyvedení země z krize, spíše jde o to co nejvíc poškodit a pošpinit ostatní kandidáty. Už podle předvolebních průzkumů měli největší šanci na výhru právě Janukovyč a Tymošenková. Dle průzkumů SOCIS by Janukovyč získal 28,7 %, jiné agentury uvádějí zisk v rozmezí 22-30 % hlasů. Tymošenková by podle odhadů SOCIS získala 19 % hlasů a podle jiných agentur asi 15-20 %. Za hlavními favority obsadil třetí místo v preferencích Arsenij Jaceňuk, bývalý ministr zahraničí a expředseda parlamentu. Jeho potencionální zisky se pohybují okolo 8 až 11 %. Šance prezident Viktora Juščenka se pohybují mezi 2% až 4 % hlasů. Dalšími kandidáty byli: předseda KSU (Komunistické strany Ukrajiny) Petro Symonenko, předseda Verchovnoj rady a lídr Národní strany Vladimír Litvin, bankéř Serhej Tihipko, lídr nacionalistické "Svobody" Oleg Tjahnibok, exministr obrany a představitel

²⁷ Thermidor byl název jedenáctého měsíce v novém francouzském kalendáři. Toto francouzské slovo pochází z řeckého slova *thermos*, což znamená teplo.

²⁸ Juščenkovi se stalo osudným zejména oslabení prezidentských pravomocí a na absenci proprezidentské většiny v parlamentu, díky níž nedokázal stabilně vládnout ani uskutečnit své sliby.

"Občanského postoje" Anatolij Gricenko anebo majitel známé kyjevské advokátní kanceláře Oleg Rjabokon (Klimša 2009).

Nejdůležitějším shodným znakem všech čtyř zkoumaných revolucí je vláda v rukou diktátora. V Rusku se jednalo o vládu J. V. Stalina, ve Francii to byl Napoleon Bonaparte a v Anglii Oliver Cromwell. Jedná se o diktátora, který v zemi znovu nastolí pořádek, ale už ne svobodu. V této fázi se politický proces obrátil. Političtí vězni jsou amnestováni²⁹ a v podstatě se vlády ujímají představitelé starého režimu nebo jejich příznivci. Vůdci vládnoucí v období teroru jsou eliminováni, buď vyhnáním do exilu, nebo popravou, protože byli odsouzeni a prohlášeni za fanatiky a krvelačné tyrany (Brinton 1965: 205-211). Pod touto subfází si lze představit prezidentské volby v roce 2010 a nástup V. Janukovyče k moci. První kolo prezidentských voleb se uskutečnilo 17. ledna 2010 a nebylo žádným velkým překvapením. Nejvíce hlasů získali dva hlavní favorité na postup do druhého kola. Janukovyč, lídr Strany regionů, získal 35,32 % hlasů a Julija Tymošenkova 25,05 % hlasů (Klimša 2010a). Druhé kolo prezidentských voleb proběhlo 7. února 2010. Vítězem se stal Viktor Janukovyč se 49,0 % hlasů,³⁰ Tymošenkova skončila těsně na druhém místě se ziskem 45,5 % hlasů.³¹ Pro žádného z kandidátů se vyslovilo asi 4,4 % a zbytek představoval neplatné hlasy (Election Resources 2010).

Moci v zemi se ujal V. Janukovyč, který začal provádět změny, které měly posílit jeho pozici. Prezidentova Strana regionů se obrátila na Ústavní soud ve věci posouzení ústavní reformy z roku 2004, který rozhodl, že ústavní reformy jsou nezákonné a v platnost opět vstoupila ústava z roku 1996, která zaručovala prezidentovi více pravomocí na úkor parlamentu (Rieger 2014). Janukovyčova moc začala vykazovat autoritářské rysy. Základní rysy demokratické společnosti jako svoboda projevu, svoboda shromažďování a svoboda tisku byly stále více utlačovány. Naplno se rozvinula korupce a oligarchové opět ovládali parlament a vládu. Média nebyly objektivním informátorem, jelikož byly v rukou oligarchů³², jako např. Viktor Pinčuk, Rinat Achmetov, atd., kteří jsou osoby velmi blízké prezidentovi.³³ Ve světle

²⁹ Většinou se jedná o představitele umírněných, kteří byli odsouzeni a uvězněni v období vlády radikálů.

³⁰ Janukovyč dominoval v západní části, kde získal tolik hlasů: v Doněcké oblasti - 90,4 %, v Luhanské oblasti - 89 %, v Sevastopolu - 84,4 %, na Krymu - 78,2 % anebo v Oděské oblasti - 74,1 %. Více než 70% získal i v oblastech Nikolajevské, Zaporožské a Charkovské (Klimša 2010b).

³¹ Tymošenkova ovládla východní část, v jednotlivých oblastech získala tolik hlasů: v Ivano-Frankovské oblasti - 88,9 %, v Ternopolské oblasti - 88,4 %, ve Lvovské oblasti - 86,2 %, ve Volyňské oblasti - 81,8 %, v Rovněnské oblasti - 76,2 % nebo ve Vinnické oblasti - 71,1% (Klimša 2010b).

³² Jedinou státní televizí je *UT1*, s celostátní působností. Nejedná se však o stanici, která by poskytovala nezávislé a nezkreslené informace (Hlaváček et al. 2013: 81).

³³ Viktor Pinčuk ovládá televizní stanice *STB*, *Novyi Kanal* a *ICTV*. *Rinat Achmetov* stanici *TRK Ukrajina*, *Igor Kolomojský* kontroluje televizní stanici *1+1*, *Dmytro Firtaš* a *Valerij Choroškovskyj* vlastní nejdůležitější

Brintonovy teorie lze V. Janukovyče považovat za diktátora. Demokratické změny nastolené během Oranžové revoluce byly zastaveny (status země se ze svobodné změnil zpět na částečně svobodnou – viz níže) a jak popisuje Brinton (1965: 209), vlády se ujímají představitelé starého režimu nebo jejich příznivci.

Tabulka č. 1 - Svoboda na Ukrajině v letech 2001-2014

Rok	Status	Index svobody ³⁴	Občanské svobody	Politická práva
2001	Částečně svobodná	4,0	4	3
2002	Částečně svobodná	4,0	4	4
2003	Částečně svobodná	4,0	4	4
2004	Částečně svobodná	4,0	4	4
2005	Částečně svobodná	3,5	3	4
2006	Svobodná	2,5	2	3
2007	Svobodná	2,5	2	3
2008	Svobodná	2,5	2	3
2009	Svobodná	2,5	2	3
2010	Svobodná	2,5	2	3
2011	Částečně svobodná	3,0	3	3
2012	Částečně svobodná	3,5	3	4
2013	Částečně svobodná	3,5	3	4
2014	Částečně svobodná	3,5	3	4

Zdroj: Freedom in the World: Ukraine 2001-2014.

V. Janukovyč během své vlády vyvíjel tlak na občanskou společnost, novináře a zahájil trestní stíhání mnoha svých soků a politických oponentů. Jedním z nich byla i J. Tymošenková, kterou prezident nechal uvěznit kvůli podpisu plynové dohody s Ruskem. V dubnu 2011 zahájila ukrajinská prokuratura stíhání Tymošenkové, v srpnu 2011 byla umístěna do vazby a 11. října téhož roku odsouzena k sedmi letům vězení a vysoké pokutě. Tymošenková dle soudu podepsáním dohody s údajně přemrštěnou cenou způsobila státu škodu 1,5 miliardy hřiven (3,4 miliardy Kč), kterou musí nahradit. Také ji byl udělen zákaz vykonávat veřejné funkce po 3 roky. Opozice i zahraniční představitelé verdikt kritizovali a označili jej za politicky motivovaný, což později potvrdil i Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku (BBC 2011).

Ve fázi rekonvalescence může také dojít ke zjevnému hospodářskému propadu. Důsledky pak trpí zejména nejchudší třída a je zasažena mnohem více než během revoluční

skupinu médií (Inter Media Group), které zahrnují stanice K1, K2, Inter, Inter+, NTN a Megasport (Hlaváček et al. 2013: 81-82).

³⁴ Hodnotí se v rámci stupnice 1 až 7, kdy 1 je nejlepší a 7 je nejhorší.

éry.³⁵ Chudoba a strádání mohou vyvolat pouliční nepokoje, avšak ty jsou velmi snadno potlačeny armádní silou. Právě tato neefektivita či nedostatek odhodlání vyvolat vzporu či povstání dodává vládnoucí třídě ještě větší pocit moci (Brinton 1965: 209-213). Situace na Ukrajině za Janukovyčovy vlády by se dala popsat jako katastrofa, jelikož zde panovala hospodářská a finanční nestabilita. Země byla pod tlakem ohledně budoucnosti a orientace buď na EU či Rusko. Nezaměstnanost v zemi se pohybovala kolem 7 %, parlament zvýšil deficit státního rozpočtu o jednu miliardu dolarů, reálný HDP stagnoval na úrovni roku 2012 a spotřebitelská i průmyslová inflace balancovala nad deflační propastí (Šimara 2014; Kuzio 2012). Tyto problémy byly spojeny jak s neustále se vzrůstající korupcí, tak i s neefektivní státní správou a oddalováním reforem.

Posledním společným znakem je změna společnosti, většinou k horšímu. To, co bylo dříve za vlády teroru zakázáno, je nyní v období rekonvalescence dovoleno. Bohatí ještě více zbohatli a chudí zase více zchudli a situace byla neúnosná a horší než za vlády starého nenáviděného režimu. Ve velkém se také rozmohly korupční skandály. Takto vyhrocená situace byla jen ve Francii a například v Rusku neproběhla v takové míře a po čase se společnost ocitla v určité rovnováze a opět našla ztracené morální hodnoty. Když je revoluce u konce, neznamená to, že je společnost „vyléčena“, neboť zde stále přetrvávají určité problémy, které mohou v budoucnu vyvolat nové revoluční nepokoje (Brinton 1965: 219-227). Této subfázi jasně odpovídá situace na Ukrajině za vlády V. Janukovyče, která je protkána vzrůstající korupcí a kriminalitou. Janukovyč a M. Azarov se nezaměřili na vývoj a růst země, ale na rozkrádání a rozprodávání majetku. Janukovyčovým cílem bylo zůstat u moci jak jen to bylo možné, stát se nejbohatším a nejvlivnějším mužem a centralizovat ekonomickou a politickou moc. Janukovyčovi a Straně regionů se zemi podařilo dovést skoro až k bankrotu a byli obviněni z krádeže více než 70-120 miliard dolarů (Kuzio 2014: 196). Korupce je také překážkou v podnikání investování, je všudypřítomná a proniká do všech ekonomických a hospodářských oblastí, zejména při zadávání veřejných zakázek, výběru daní a cel, v energetickém sektoru atd. Není teda překvapivé, že se Ukrajina v roce 2013 umístila na 144. místě (ze 170) nejvíce zkorumpovaných zemí a její index činil 25 bodů. Země jsou hodnoceny v rozmezí 0-100, kdy 0 znamená vysoká korupce a 100 žádná korupce (Transparency International 2013). Ani parlamentní volby se neobešly bez korupce a úplatkářství. Tymošenkové, která tou dobou byla ve vězení, nebylo dovoleno se voleb účastnit. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

³⁵ Zářným příkladem je Francie, kde chudí trpěli v zimě na přelomu roku 1795 a 1796 více než před nebo během revoluce.

(OBSE) upozornila, že volbám chyběly rovné podmínky soutěže, kvůli zneužití administrativních zdrojů, neprůhledné kampani, neobjektivnímu mediálnímu pokrytí a rozsáhlému vlivu oligarchů a silných ekonomických skupin. Samozřejmostí pak bylo uplacení voličů v jednočlenných okresech (Freedom in the World: Ukraine 2013).

Možnost aplikace teorie revoluce

Revoluce a jejich analýza, stejně jako teorie revolucí jsou diskutabilní problematikou, která si zaslouhuje určitě další pozornost badatelů a politologů. Tento článek by se dal nazvat pokusem o aplikování teorie revoluce, která vznikla na základě zkoumání revolucí ze 17. a 18. století, na barevnou revoluci jednadvacátého století. Ze začátku se tato snaha mohla zdát jako marný pokus, který na konec vypadá vcelku reálně. Z následující tabulky lze vyčíst (viz tabulka č. 2), jak tento pokus dopadl. I když Brintonova kniha vyšla před více než 70 lety, mnohé z toho, co uvedl, platí dodnes. Jak revoluce v 17. století tak barevné revoluce v 21. století mají stejný či velmi podobný průběh prvních dvou fází, což může být hlavním důvodem, proč lze tuto teorii aplikovat i v dnešní době. Každá revoluce nehledě na časovou linii nevypukne z ničeho. Musí zde existovat dlouhodobá nespokojenost obyvatel, zaostalost státu a celá řada dalších problémů či symptomů. I druhá fáze probíhá podobně. Tuto fázi odstartuje nějaký zvrat, který podnítí obyvatele k dramatickým událostem, většinou k protestům. Fáze končí nástupem umírněných k moci. V druhé fázi, v období krize můžeme vidět určitý rozkol s Brintonovou teorií, protože i když se umírnění v období své vlády ocitli v krizi, nebyli nikým nahrazeni, neboť zde chyběla existence tzv. dvojvládí. Fáze rekonvalescence ve všech subfázích odpovídá případu Oranžové revoluce, protože se vlády ujali příznivci starého režimu, kteří dovedli zemi téměř k bankrotu a změnili společnost, většinou k horšímu. Poslední fáze (rekonvalescence) může připomínat nultou fázi revoluce (symptomy). Stejně jako před revolucí i zde se objevuje nespokojenost obyvatel se stávajícím režimem, hospodářský propad, silný vůdce v čele země, který utlačuje základní rysy demokratické společnosti a posiluje tak svou pozici. Nepodepsání asociačních dohod s EU na konci roku 2013 můžeme pak považovat za zvrat a začátek první fáze revoluce, stejně jako před devíti lety zfalšované výsledky prezidentských voleb. Brintonova teorie revoluce tak může v určitých situacích připomínat koloběh událostí či fází, které se opakují a v případě Ukrajiny se budou opakovat, dokud země neodstraní všechny překážky, které jí brání dokončit proces demokratizace.

Tabulka č. 2 – Závěrečné hodnocení

FÁZE	SUBFÁZE	Plnění ANO/NE	Celkem
0. FÁZE Symptomy	Hospodářské, ekonomické a finanční těžkosti	ANO	4/4
	Neefektivní vláda	ANO	
	Odklon intelektuálů od starého režimu	ANO	
	Třídní antagonismus	ANO	
1. FÁZE Horečka	Zvrat	ANO	3/4
	Symbolická akce	ANO	
	Neúspěšný pokus o fyzickou represi	NE	
	Nástup umírněných k moci (tzv. Honeymoon)	ANO	
2. FÁZE Krize	Dvojvládí	NE	1/4
	Krize umírněných	ANO	
	Radikálové převzou moc	NE	
	Vláda teroru a diktatury	NE	
3. FÁZE Rekonvalescence	Pomalý a nerovnoměrný návrat ke klidným časům	ANO	4/4
	Vláda v rukou diktátora	ANO	
	Zjevný hospodářský propad	ANO	
	Změna společnosti	ANO	

Použitá literatura

Bojcun, Marko. 2001. "Ukraine and European Integration." *Journal of Ukrainian Studies* 26, no. 1-2, 271-286.

Brinton, Crane. 1965. *The anatomy of revolution*. Rev. and expanded ed. New York: Vintage Books.

Bunce, Valerie a Wolchik, Sharon. 2006. "Favorable Conditions and Electoral Revolutions." *Journal of Democracy* 17, no. 4, 5-19.

Cabada, Ladislav. 2008. "Ukrajina: Hybridní demokracie mezi Evropou a Ruskem." *Nové demokracie střední a východní Evropy*, Ed. Cabada Ladislav, Praha: Oeconomica.

D'Anieri, Paul J. 2001. "Democracy Unfulfilled: The Establishment of Electoral Authoritarianism in Ukraine." *Journal of Ukrainian Studies* 26, no. 1-2, 13-36.

Figes, Orlando. 2000. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský.

Hlaváček, Petr; Dvořáková, Veronika a Uchočová, Michaela. 2013. *Rozvoj občanské společnosti v Bělorusku a na Ukrajině a role vnějších aktérů*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě.

Huntington, Samuel P. 2008. *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*. 1. vyd. Brno: CDK.

Johnson, Chalmers A. 1982. *Revolutionary change*. 2nd ed. Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Knutsen, Torbjørn L. a Bailey, Jennifer L. 1989. "Over the Hill? The Anatomy of Revolution at Fifty." *Journal of Peace Research* 26(4): 421-431.

Kopeček, Lubomír a Kubová, Olga. 2004. "Ukrajina." *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, Ed. Kubát Michal, Praha: Eurolex Bohemia.

Kravchuk, Robert S. 2001. "Administrative Reform and Centre-Local Relations." *Journal of Ukrainian Studies* 26, no. 1-2, 37-74.

Kravchuk, Robert S. 2005. "Kuchma as Economic Reformer." *Problems of Post-Communism* 52, no. 5, 48-58.

Krejčí, Jaroslav. 1992. *Dějiny a revoluce*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Naše vojsko.

Kubát, Michal. 2004. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia.

Kudelia, Serhiy. 2007. "Revolutionary Bargain: The Unmaking of Ukraine's Autocracy through Pacting." *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 23, no. 1, 77-100.

Kuzio, Taras. 2001. "Introduction: Overcoming Legacies of the Past. Observations on Ukraine's First Decade of Independence." *Journal of Ukrainian Studies* 26, no. 1-2, 1-12.

Kuzio, Taras. 2005a. "Ukraine's Orange Revolution: The opposition's road to success." *Journal of Democracy* 16, no. 2, 117-130.

Kuzio, Taras. 2005b. "Neither East Nor West: Ukraine's Security Policy Under Kuchma." *Problems of Post-Communism* 52, no. 5, 59-68.

Kuzio, Taras. 2008. "Ukraine: Muddling Along." in Sharon L. Wolchik and Jane L. Curry eds., *Central and East European Politics: From Communism to Democracy*. Lanham, Md.: Rowman.

Kuzio, Taras. 2014. "Crime, politics and business in 1990s Ukraine." *Communist and Post-Communist Studies* 47, no. 2, 195-210.

Lane, David. 2009. "Coloured Revolution as a Political Phenomenon." *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 25, no. 2-3, 113-135.

McFaul, Michael. 2005. "Transitions from Postcommunism." *Journal of Democracy* 16, no. 3, 5-19.

McFaul, Michael; Bunce, Valerie a Stoner-Weiss, Kathryn. 2010. *Democracy and authoritarianism in the post-communist world*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nocuňová, Małgorzata a Brzezicki, Andrzej. 2005. "Vražda, která otrásla Ukrajinou." *Listy*, č. 2/2005.

Ó Beacháin, Donnacha a Polese, Abel. 2010. *The colour revolutions in the former Soviet republics: successes and failures*. New York: Routledge.

Shulman, Stephen. 2005. "Ukrainian Nation-Building Under Kuchma." *Problems of Post-Communism* 52, no. 5, 32-47.

Skocpol, Theda. 1979. *States and social revolutions: a comparative analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stone, Bailey. 2014. *The anatomy of revolution revisited: a comparative analysis of England, France, and Russia*. New York: Cambridge University Press.

Tilly, Charles. 1978. *From mobilization to revolution*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co.

Way, Lucan. 2005. "Kuchma's Failed Authoritarianism." *Journal of Democracy* 16, no. 2, 131-145.

Elektronické zdroje

BBC. 2011. "Ukraine ex-PM Yulia Tymoshenko jailed over gas deal." *bbc.com*. 11. 10. 2011 (<http://www.bbc.com/news/world-europe-15250742>).

Beichelt, Timm a Pavlenko, Rostyslav. 2005. "Presidential Election and Constitutional Reform." *Europa-Universität Viadrina Frankfurt*, (<http://www.kuwi.europa-uni.de/de/lehrstuhl/vs/politik3/Dokumente/publikationen/beichelt2005presidential.pdf>).

CVU. "About Committee of Voters of Ukraine." *Committee of Voters of Ukraine*, (<http://www.cvu.org.ua/eng/nodes/view/type:projects/slug:sposterezhennya-za-viborami-v-ukran>).

Election Resources. 2010. *February 7, 2010 Runoff Election Results - Ukraine Totals*. (<http://electionresources.org/ua/president.php?election=2010>).

Freedom in the World. "Ukraine 2001-2014." *Freedom House*. (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/ukraine>).

Freedom in the World. Ukraine. 2013. "Political rights and civil liberties." *Freedom House*. (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/ukraine>).

Klimša, Karel. 2009. "Budou volby na Ukrajině obratem k lepšímu?" *Britské listy*. 23. 10. 2009 (<http://blisty.cz/art/49546.html>).

Klimša, Karel. 2010a. "Ukrajinu čeká "hodina pravdy"." *Britské listy*. 5. 2. 2010 (<http://blisty.cz/art/51109.html>).

Klimša, Karel. 2010b. "Podle ukrajinské tradice poražený volbu neuznává." *Britské listy*. 11. 2. 2010 (<http://blisty.cz/art/51187.html>).

Kuzio, Taras. 2004. "Poland Plays Strategic Role in Ukraine's Orange Revolution." *Eurasia Daily Monitor* Volume: 1, Issue: 144. 10. 12. 2004 (http://www.taraskuzio.net/media14_files/31.pdf).

Kuzio, Taras. 2012. "Ukraine Facing Economic and Financial Instability." *Eurasia Daily Monitor* Volume: 9, Issue: 217. 28. 10. 2014 ([http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=40161#.VoldAF1Ab5c](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=40161#.VoldAF1Ab5c))

Laryš, Martin. 2010. "Ukrajina: Oranžová revoluce." *Na východ*, č. 3/2010, (<http://www.navychod.cz/articles.php?id=864d7020-b9a8-11e2-be96-91d473c27609&language=cs&preview=true>).

Mlejnek, Josef, ml. 2005. "Dilemata Oranžových." *Revue politika*, č. 1/2005, (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/506/dilemata-oranzovych>).

Mlejnek, Josef, ml. 2007. "Juščenkovy iluze o prezidentské moci." *Revue politika*, č. 5/2007, (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/189/juscenkovy-iluze-o-prezidentske-moci>).

OSCE. 2005. *Ukraine, Presidential Election, 31 October, 21 November and 26 December 2004: Final Report*. Warsaw, 11 May 2005, (<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14674>).

Rieger, Lukáš. 2014. "Ukrajina 2014." *Čtrnáctideník*, č. 5/2014, (http://www.cevro.cz/web_files/soubory/ctrnacni-deniky/2014/14denik_5_2014.pdf).

Šimara, Jiří. 2014. "Ukrajina směřuje k ekonomické katastrofě." *Svět Průmyslu*. 1. 9. 2014 (<http://www.svetprumyslu.cz/ukrajina-smeruje-ekonomicke-katastrofe/>).

Tichý, Lukáš. 2009. "Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009." *Euroskop.cz*. ([https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynovе-krize-2009/](https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plyнове-krize-2009/)).

Transparency International. 2013. "Corruption Perceptions Index 2013." *Transparency International the global coalition against corruption*. (<https://www.transparency.org/cpi2013/results>).

APLIKACE TYLLYHO TEORIE KOLEKTIVNÍHO NÁSILÍ NA ODBOJOVOU SKUPINU BRATRŮ MAŠÍNŮ

ANETA KANKOVÁ

Na úvod je nutné poznamenat, že pro vymezení kolektivního násilí nelze použít pouze jednoduchý vzorec, který říká, že kolektivní násilí je ve skutečnosti individuální násilí ve větším měřítku.¹ V tomto ohledu působí více faktorů, jež zahrnují propojení jednotlivců uvnitř skupiny a jejich jednání. Souhrnně můžeme hovořit o nalezení difference tam, kde sociální vztahy přináší změnu v otázce uplatňování násilí. Ačkoliv je kolektivní násilí mnohdy nepředvídatelné a zdánlivě odlišné, můžeme zaznamenat velké množství podobných znaků, díky jimž je možné nalézt zde určitý řád.

Navzdory tomu, že třetí protikomunistický odboj² je poměrně diskutované téma na poli československé historiografie,³ chybí zde teoretický rámec, který by nahlédl na tento fenomén z čistě konceptuálního politologického hlediska. Cílem tohoto článku je přispět k odborné diskuzi v oblasti protikomunistického odboje v Československu a pomocí konceptualizace Tillyho teorie kolektivního násilí otevřít prostor pro další diskuze v této oblasti. K tomuto záměru bude využita typologie kolektivního násilí Charlese Tillyho popsána v knize *Politika kolektivního násilí* z roku 2006. Teoretický rámec bude aplikován na odbojovou skupinu bratrů Mašínů, jež se stala významnou součástí československé historie v boji proti komunismu.

Charles Tilly se pomocí idejí, chování a sociálních interakcí skupin organizujících násilí snaží u jednotlivých násilnických skupin nalézt vlastnosti, které disponují využíváním podobných postupů, ale rovněž poskytují odhalení podnětů, jež vedly tyto skupiny k vyvolání násilných aktů. Autor představuje sedm, které charakterizují různé typy násilí.

¹ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 14.

² Třetí protikomunistický odboj se začal formovat po převratu v únoru roku 1948. Část společnosti nebyla spokojena s nastalou situací zahrnující upevňování komunistické moci a rozhodla se vystoupit proti režimu. Hlavní fáze třetího protikomunistického odboje skončila v roce 1956. Oproti předchozím dvěma odbojům (první odboj byl činností za samostatnou Československou republiku, druhý odboj se zaměřoval na německé okupanty), nemělo Československo v třetím odboji oporu v zahraničí, ale muselo si pomoci vlastními silami.

³ Tímto tématem se zabývá například P. Radosta v díle *Protikomunistický odboj – historický nástin*; L.Babka a V. Veber v díle *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj* či V. Veber v publikaci *Třetí odboj*.

Zařazujeme zde:

1. násilné rituály,
2. koordinovanou destrukci,
3. oportunismus,
4. rvačky,
5. individuální agresí,
6. rozptýlené útoky,
7. přerušená vyjednávání.⁴

Pro účel tohoto článku nám postačí blíže si vysvětlit tři z těchto pojmů. Jedná se o násilné rituály, koordinovanou destrukci a rozptýlené útoky.

Násilné rituály jsou typickým jevem především pro sportovní události, kde se nejvíce projevuje soupeření dvou stran o prvenství. Vyskytuje se zde nejméně jedna skupina, jež disponuje velkou koordinací a je poměrně snadno definovatelná. Soupeřící skupiny mohou být dvojího druhu. V prvním případě se jedná o nepoměr sil, kdy je jedna skupina viditelně slabší než druhá. Ve druhém se pak jedná o relativně vyrovnané síly obou skupin. V obou situacích však existuje určitá hranice, kterou aktivisté dodržují. Jsou zde přesně určeny vztahy navenek i vně uskupení, typické je rovněž přerušování dříve navázaných vztahů, pokud neodpovídají stanoveným ideálům. Násilné rituály představují nejvyšší míru koordinace jednotlivců uvnitř skupiny a je jim přisuzována také vysoká významnost při využití násilných prostředků. Tato oblast má rovněž svůj politický podtext, který se stává součástí rituálních aktů. Záměrem této skupiny je zpochybnit věrohodnost systému či hlavních politických postav a vyjádřit svůj odpor vůči režimům a vůči držitelům moci. Některé násilné činy se prolínají s třídou koordinované destrukce.⁵

Koordinovaná destrukce se vyznačuje vysokou mírou spolupráce násilných aktérů a rovněž je zde kladen důraz na význam poškozovacích aktů. Objevují se zde jednotlivci i organizace, které se zaměřují na poškozování lidí či majetku. V koordinované destrukci se propojují osobní názory, vztahy a příběhy jednotlivců s jediným společným cílem. Tohoto cíle je dosahováno pomocí donucovacích prostředků. Rovněž je charakteristická větší míra poškození oproti jiným podobám kolektivního násilí. Není výjimkou, pokud jsou zpřetrhány dříve navázané vztahy. Vyskytují se zde odborníci na užívání donucovacích prostředků.

⁴ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 24-26.

⁵ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 86-91.

Dochází ke spontánním i plánovaným akcím, které se však v první řadě zaměřují na dosažení určité míry narušení. Je kladen důraz na význam poškozující činnosti a rovněž na koordinaci. Zařazujeme zde válku, genocidu, mučení, kolektivní sebedestrukci, veřejné tresty a vládou podporovaný teror.⁶

Rozptýlené útoky jsou poslední oblastí, kterou si představíme. Vyznačují se sabotážemi, žhářstvím, napadáním vládních funkcionářů nebo útoky s hlubšími, symbolickými úmysly. Rozptýlené útoky jsou poměrně málo koordinované a významnost páchaných činů je velmi malá. Ovšem za jistých okolností se může stát, že pro aktéry nabudou činy na důležitosti a poté se z rozptýlených útoků stává koordinovaná destrukce. Počet zúčastněných aktérů bývá v relativně nízkých hodnotách. Můžeme však rozlišit tři typy interakcí, které v tomto druhu kolektivního násilí mohou nastat. První typ tvoří zúčastněné strany, jejichž síly jsou na stejné úrovni a jejich nenásilné potyčky, které občas přechází v násilí, se jmenují šarvátky. Pokud se objevuje jedna strana, která má značně větší předpoklady k tomu, aby svou nadřazenou pozici upevnila, označujeme jimi demonstrace síly. Poslední typ opět předpokládá výskyt jedné strany, která disponuje větším množstvím síly, ale oproti předchozímu typu se druhá strana pokouší uplatňovat občasné poškozovací akty. Pro tento druh je tak charakteristický odpor.⁷

Významová podstata činů

Po porážce Adolfa Hitlera došlo k obsazení některých nacistických území Rudou armádou. V těchto zemích byl nastolen komunistický režim, který se postaral o to, aby komunistickým stranám nestála v cestě žádná překážka. Rok 1945 tak pro Evropu znamenal začátek nové etapy.⁸

Snaha bratrů Ctirada a Josefa Mašínových podílet se na třetím protikomunistickém odboji vycházela z jejich rodinných tradic a výchovy. Otec bratrů, Josef Mašín, byl válečný důstojník z dob první světové války, kdy se podílel na vzniku demokratického Československa.⁹ Do rodiny dále patřila maminka Zdena a mladší sestra bratrů (rovněž Zdena).¹⁰ Za podnět k aktivitě bratří Mašíků lze považovat vývoj po únoru roku 1948.¹¹ V této době již KSČ ovládala

⁶ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 107.

⁷ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 170-171.

⁸ KAPLAN, K. *Československo v letech 1945-1948, I. část*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 6.

⁹ Josef Mašín starší patřil do odbojové skupiny Tří králů, zaměřující se na zpravodajské sabotážní akce proti jednotkám SS na území protektorátu Čechy a Morava i v německé říši.

¹⁰ BURSÍK, T. Třetí odboj a skupina bratří Mašíků In *Cesta na Severozápad*. 1.vyd. Praha: Academia, 2010, s. 25.

¹¹ BLÁŽEK, P., ČVANČARA, J. Z války do války: dospívání bratří Ctirada a Josefa Mašínových ve vzpomínkách a fotografiích. In *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*, 2013, roč. 7, č. 3, s. 108.

všechna odvětví, která potřebovala k tomu, aby získala absolutní dohled nad činností státu. Josef Mašín starší a někteří další členové československé armády se začali setkávat s útoky na jejich osobu. Rovněž docházelo ke kolektivizaci venkova a zatýkání nejbližších přátel rodiny Mašínů. Tato jednání měla za následek touhu bratrů vzdorovat komunistické moci.¹²

Odbojová činnost bratrů Mašínů byla založena na politických názorech, jejichž ideový rámec byl striktně vyznačen. Pouze v malém množství případů se jednalo o spontánní akce. Naopak útoky, které skupina provedla, byly předem naplánované a měly hlubší význam. V tomto bodě se prolíná koordinovaná destrukce s násilnými rituály a odlišuje se kupříkladu s rvačkami, které postrádají koordinaci a ke kterým dochází na základě aktuálních pocitů.

Sabotáže a násilné rituály

Po smrti Edvarda Beneše v září roku 1948 a nástupu Klementa Gottwalda se upevňování komunistické moci značně urychlilo. Bratři Mašínové a jejich přátelé¹³ právě v tomto období začali svou odbojovou činnost. Ta však neměla jednotnou ucelenou podobu, nýbrž se skládala z několika odlišných druhů násilných aktů. Zpočátku se jednalo o drobnější spontánní události, při kterých docházelo k devastování majetku, jako jsou agitační nástěnky a tabule, psaní hesel a letáků či vytloukání oken příslušníků KSČ. Rovněž docházelo k úmyslnému narušování komunistických akcí, mezi které patřilo rozhazování připínáčku na cestě, kterou měl být veden průvod v den oslavy svátku práce.¹⁴

Dále se zaměřovali na sabotáže ve formě maskovaných náloží, které házeli do tendrů parních lokomotiv. Tato forma úmyslného poškozování postačovala k tomu, aby znevýhodňovala činnost nepřítele. Navíc se Ctirad Mašín rozhodl zapsat do kurzu, který byl zaměřen na záškodnickou činnost. Tento kurz byl pořádán Svazem brannosti v Poděbradech, a jak se brzy ukázalo, přinesl do odbojové skupiny potřebné odborné znalosti¹⁵, které byly brzy využity.¹⁶ Oba bratři se také společně s ostatními členy odbojové skupiny starali o to, aby měli dostatečné množství střelných zbraní, které si obstarávali všemi možnými prostředky. Mezi takové akce patřila například dvě přepadení stanice SNB, kdy padli za oběť dva

¹² STEHLÍK, E. Odbojová tradice rodiny Mašínovy In *Moc versus občan. Úloha represie a politického násillia v komunizme*. 1.vyd. Bratislava: Ústav paměti národa, 2005, s. 56.

¹³ Jmenovitě Milan Paumer, Zbyněk Janata a Václav Švéda.

¹⁴ BURSÍK, T. Třetí odboj a skupina bratří Mašínů In *Cesta na Severozápad*, s. 27.

¹⁵ Ctirad později rovněž získal vysvědčení o zkoušce z myslivosti, která jen prohloubila jeho zájem ve zbraních.

¹⁶ BLÁŽEK, P., ČVANČARA, J. Z války do války: dospívání bratří Ctirada a Josefa Mašínových ve vzpomínkách a fotografiích. In *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*, s. 108.

strážmistři.¹⁷ Primárním záměrem skupiny nebylo zabíjet, ale škodit režimu zevnitř, ovšem nakonec se v několika případech museli uchýlit k boji, ve kterých docházelo ke ztrátám na životech. Tyto důsledky pak považovali za nutnou oběť.¹⁸

Odbojová skupina se mimo sabotáže na komunistický režim soustřeďovala také na poškozování československého zemědělství a průmyslu. Důvodem bylo kolektivizované zemědělství, které se dostalo do hospodářské krize. Obyvatelstvo tak nemělo dostatečné množství potravin. V noci na 8. září 1953 došlo k plánované akci, která měla za následek zapálení 17 stohů slámy u Kroměříže. Při této akci byl postřelen příslušník Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti, jež se pokoušel aktéry pronásledovat.¹⁹

Skupina bratří Mašínů považovala za ideální formu narušování pole nepřítele partyzánskou činnost, která je typická jak pro koordinovanou destrukci, tak pro rozptýlené útoky. Jak jsme si již uvedli v teoretické části, v rozptýlených útocích proti sobě stojí nejméně dvě skupiny, přičemž jejich síly se mohou lišit. Rozptýlené útoky se nejčastěji objevují v nedemokratických režimech, kdy mají strany, které jsou utlačovány, tendenci dosáhnout spravedlnosti vlastní silou, protože jsou si vědomy, že oproti druhé straně mají méně spojenců. Rovněž víme, že jejich útoky zpočátku neměly ucelenou podobu a jednalo se tak o sabotáže, zhárství či vytloukání oken příslušníků KSČ. Tilly poté dále v oblasti koordinované destrukce rozlišuje tři hlavní kategorie:

vražedné zápasy,²⁰

vyhlazovací kampaně,²¹

konspirační teror.

Našemu vymezení nejlépe odpovídá kategorie pojmenovaná jako konspirační teror. Ta se vyznačuje malou a dobře organizovanou skupinou, která své síly zaměřuje na atentáty, únosy či bombové útoky.²² Ačkoliv je zde dobře viditelná nerovnost mezi malou odbojovou skupinou a velkou komunistickou mocností, hlavním cílem není zničit komunistický režim vlastními

¹⁷ BURSÍK, T. Třetí odboj a skupina bratří Mašínů In *Cesta na Severozápad*, s. 29.

¹⁸ KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*. 1. vyd. Hradec Králové: Evropské hnutí v České republice, 2002, s. 98.

¹⁹ BURSÍK, T. Třetí odboj a skupina bratří Mašínů In *Cesta na Severozápad*, s. 34.

²⁰ Vražedné zápasy se charakterizují střetem nejméně dvou organizovaných uskupení, které mají odborné znalosti v oblasti aktu donucení. Do této kategorie zařazujeme především válku. (TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 107.)

²¹ Pokud proti sobě stojí skupiny, jejichž specializace je nevyrovnaná, hovoříme o vyhlazovacích kampaních. Do této kategorie patří například genocida. (TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 108.)

²² TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 108.

silami, ale poukázat na zranitelnost zdánlivě nepřekonatelné moci a přispět drobnými záškodnickými praktikami k sebedestrukci systému. V tomto místě dochází k propojení koordinované destrukce s násilnými rituály. I přesto, že ani jedna z obou kategorií nemá za cíl přispět ke ztrátám na životech, akceptuje tyto nastalé okolnosti jako nutnou oběť k dosažení svého cíle. Rovněž využívání odborných znalostí v kategorii koordinované destrukce umožňuje aktérům dosahovat co nejvyšší míry poškození, která představuje jeden z hlavních cílů.

Mašínové versus StB

Třetí činností, na kterou se odbojová skupina zaměřovala, bylo zajištění peněžních prostředků pro účely skupiny. I zde se hojně využívalo násilných prostředků. Dne 2. srpna 1952 skupina přepadla automobil se 4 pasažéry, kteří převáželi peníze pro výplatu zaměstnanců podniku Kovolís Hedvíkov. Došlo zde k násilné potyčce, při které byl zastřelen jeden z pasažérů.²³ Další plánovanou akcí skupiny bratří Mašínů bylo zneškodnit vlak převážející uranovou rudu na území Československa. Pro tyto účely se rozhodli ukrást z dolu Magda na hoře Kaňk u Kutné hory 100kg donaritu.²⁴ Josef Mašín a Václav Švéda se rovněž rozhodli opatřit si peníze prostřednictvím převleku za příslušníky StB. Hodlali přepadnout příslušníky policie a získané uniformy poté využít při krádeži. Ovšem tento plán nevyšel, jelikož se jim nepodařilo vylákat žádného ze strážmistrů.²⁵

Je zřejmé, že skupina bratří Mašínů se zaměřovala na akce, při kterých bylo potřeba velké množství výbušnin. Mezi další plánované události byl rovněž atentát na nejvyšší představitele stranické a vládní moci v Československu, ke kterému však nakonec z důvodu nedostatku času a prostředků nedošlo.²⁶

Do oblasti koordinované destrukce patří také rozpory kvůli vykořisťování obyvatelstva,²⁷ které můžeme nalézt i v případě bratří Mašínů. Objevuje se zde odpor k nastupujícímu totalitnímu režimu, který měl za následek absenci svobodných voleb, věznění lidí z politických důvodů, justiční vraždy apod. Všechna odvětví ovládali komunističtí aktéři. Pro skupiny koordinované destrukce je typická snaha potlačit odpor stavějící se proti jejich požadavkům a to s použitím ozbrojené síly.

²³ BURSÍK, T. Třetí odboj a skupina bratří Mašínů In *Cesta na Severozápad*, s. 33.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*, s. 98.

²⁶ BURSÍK, T. Třetí odboj a skupina bratří Mašínů In *Cesta na Severozápad*, s. 35.

²⁷ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 108.

V říjnu roku 1951 došlo k zatčení obou bratrů Mašínů politickou policií StB, avšak nikoliv kvůli provedeným akcím, nýbrž kvůli jejich plánu uprchnout za hranice státu.²⁸ Zatímco Josef se dočkal brzkého propuštění, jeho bratr Ctirad byl odsouzen na dva a půl roku za mřížemi. Z vězení se však dostal již v polovině roku 1953 a to díky prezidentské amnestii.²⁹ V říjnu téhož roku se bratři společně se třemi dalšími členy skupiny (jmenovitě se jednalo o Milana Paumera, Václava Švédu a Zbyňka Janatu) podruhé pokusili uprchnout z Československa. Další setrvávání v zemi s všudypřítomným komunistickým dozorem, který je pronásledoval, se jim nezdál vhodný vzhledem k jejich záměru, podílet se na vysvobození ČSR z komunistické nadvlády, k čemuž potřebovali patřičný výcvik, který chtěli získat v americké armádě.³⁰ Dne 3. října překročili hranice NDR a několik dní se pohybovali po NDR bez toho, aby byli spatřeni. Brzy však došlo k jejich odhalení a záhy na to také k několika přestřelkám s policisty. Skupině se podařilo uprchnout, a proto byla vyhlášena pátrací akce, které se zúčastnilo více než 20 000 policistů. Oběma bratrům a Paumerovi se podařilo díky neschopnosti německé policie utíkat dále, avšak Janata i Švéda byli zatčeni. Podařilo se jim dostat až do Spojených států a vstoupit do americké armády. V USA získali státní občanství, ale do Československa se již nevrátili.³¹

Dne 1. září 1954 obdržel americký ministr zahraničí John Foster Dulles ve Washingtonu žádost od československého velvyslance, která se týkala vydání „zločinců“ Milana Paumera a obou bratrů Mašínů. Žádost byla zamítnuta s odůvodněním, že povinnost vydat uprchlé zločince se nevztahuje na politické trestné činy.³² Avšak zatčení rodinných příslušníků odbojové skupiny bratří Mašínů se vyhnout nedalo. Mnoho z nich dostalo odnětí svobody na více než deset let a tři členy čekal trest smrti.³³

²⁸ KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*, s. 98.

²⁹ Tuto amnestii vyhlásil prezident Antonín Zápotocký.

³⁰ KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*, s. 99.

³¹ KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*, s. 99-101. ČT24. *Topolánek ve Washingtonu ocenil premiérskou medailí bratry Mašíny* [online]. c. 2008, poslední revize 28. 2. 2008 [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1461924-topolaneck-ve-washingtonu-ocenil-premierskou-medaili-bratry-masiny>>

³² KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*, s. 102.

³³ Dne 29. ledna 1955 byl Nejvyšším soudem v Praze vynesen rozsudek nad 18 obžalovanými. Ti byli soudem označeni za spolupachatele na činnosti odbojové skupiny, které pojila společná nenávisť k dělnické třídě a pokrokovému demokratickému zřízení.

(KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*, s. 103-108).

Mašínové a dva protipóly československé společnosti

Pro odbojovou skupinu bratří Mašínů byly typické naplánované ale i spontánní akce. Nelze jim však upřít vytrvalost a důslednost. Jejich činnost však nebyla přijímána společností pouze kladně. I dnes patří otázka odbojových akcí skupiny k diskutovaným tématům, které dělí českou společnost na dva tábory. Pro jedny jsou Mašínové hrdinové, kteří pohotově reagovali na narůstající komunistickou sílu v Československu a pomocí zbraní pomáhali ubránit český národ. Jiní však naopak prosazují názor, že Mašíny je třeba potrestat, protože jejich činy dosahovaly kriminální úroveň a měly za následek vraždu několika komunistických funkcionářů.³⁴

Mezi českými politickými představiteli, historiky, ale i veřejností se tak začala stále častěji vyskytovat otázka, zdali bylo legitimní použití zbraní v situaci, kdy zemi sužoval totalitarismus.³⁵ Odpověď na tuto otázku můžeme hledat u Charlese Tillyho, který potvrzuje, že jako občané potřebujeme mít stanovené hranice a tedy vidět rozdíl mezi tím, co je špatné a co dobré. Zároveň však dodává, že v případě ospravedlňování násilných interakcí, je zapotřebí rozlišit tři záležitosti. Za prvé, bezpochyby můžeme říci, že otázka legitimního užití násilí je ve všech politických režimech často diskutována a stále není nalezena jednoznačná odpověď. Dále, z náhledu praktického víme, že mnohdy situace začíná ve chvíli, kdy násilné akty, které jsou povoleny vládou, uznávají téměř všichni. Ty poté prostupují tím, že vládní funkcionáři ne vždy zvolí právní postup, až k tomu, že některá poškození jsou tajně podporována určitými sektory vládní moci. Třetí záležitostí je samotná situace násilí. Tilly hovoří například o událostech (nepokojích, vzpourách či revolucích), ve kterých jsou zapojeni i vládní funkcionáři a to bez ohledu na to, zdali tyto události sami vyvolali.³⁶ Proto je poněkud obtížné hodnotit nastalou situaci podle toho, kdo byl hlavním aktérem. Pokud by jim byla vláda, jednalo by se o využití násilí nebo o využití legitimní síly? A jak by to bylo v případě povstalců z řad občanů?

Odbojová skupina za dobu své existence zapříčinila ztrátu života sedmi lidí. Po svržení komunistického režimu v roce 1989 získali bratři Mašínové ocenění, jež jim předal premiér Mirek Topolánek a ministr Alexandr Vondra. Udělení státního vyznamenání za ozbrojený odboj proti komunistickému režimu se ale nedočkali.³⁷ Ovšem i tento čin se setkal s rozdílnými

³⁴ BURSÍK, T. Třetí odboj a skupina bratří Mašínů In *Cesta na Severozápad*, s. 25.

³⁵ KALOUS, J. Mašínové In *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*, s. 90.

³⁶ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 36.

³⁷ RADOVANOVIČ, D. *Mašínové: Hrdinové odboje nebo vrazi?* [online]. c. 2015, poslední revize 14. 9. 2015 [cit. 31. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/hrdina/sotaznikem/_zprava/masinove-hrdinove-odboje-nebo-vrazi--1530356>

názory veřejnosti a na Topolánka bylo podáno trestní oznámení, protože údajně tímto podporoval zabití a loupežná přepadení, která odbojová skupina během svého působení zapříčinila.³⁸

I přesto, že narušování komunistického režimu vyžadovalo značné úsilí, bratři Mašínové vyvinuli dostatek síly k tomu, aby drobné záškodnické praktiky či dobře promyšlená přepadení přinesla kýžené ovoce, která znamenala narušování upevňování režimu. Je očividné, že ačkoliv se zpočátku jednalo spíše o rozptýlené útoky, které byly spontánního charakteru a byly prováděny v nepravidelném intervalu, zanedlouho četnost útoků narůstala a jejich plánování se stalo důležitou součástí činnosti. Odbojová skupina bratří Mašínů tak začala rozšiřovat pole své působnosti. Škody, které skupina napáchala, přešly z drobných přestupků, kdy byl poškozován veřejný majetek, ke žhářství, krádežím a zabitím. Rovněž počet zbraní, které byly k útokům používány, vzrostly z pár kusů na několik desítek. Stupeň koordinace, která byla však již od počátku fungování skupiny poměrně vysoká, a významnost aktů vzrostly až do úrovně násilných rituálů, kterými Tilly označuje nejvyšší možnou úroveň kolektivního násilí. Tilly rovněž hovoří o tom, že průběh, kdy se nenásilné činy mění v násilné, jak jsme viděli i v tomto příkladu, nejsou neobvyklé. Ovšem příčiny toho, proč k tomu dochází, jsou v mnoha případech složitě objasnitelné.³⁹ Bratři Mašínové budou jistě nadále mít své zastánce a odpůrce. Byli Mašínové opravdu vrazi nebo bychom je měli považovat za hrdiny? V našich silách není možné určit, které názory jsou správné. Můžeme však pomocí Tillyho teorie kolektivního násilí alespoň získat nový náhled na okolnosti a průběh celé situace.

³⁸ ČT24. *Topolánek ve Washingtonu ocenil premiéřskou medailí bratry Mašíny* [online].

³⁹ TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*, s. 21.

Použitá literatura

BABKA, L., VEBER., V. *Za svobodu a demokracii III. Třetí protikomunistický odboj*. 1. vyd. Hradec Králové: Evropské hnutí v České republice, 2002. 400 s. ISBN: 80-903024-6-7.

BLAŽEK, P., ČVANČARA, J. Z války do války: dospívání bratří Ctirada a Josefa Mašínových ve vzpomínkách a fotografiích. In *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 96-111. ISSN: 1802-8241.

ČT24. Topolánek ve Washingtonu ocenil premiérskou medailí bratry Mašiny [online]. c. 2008, poslední revize 28. 2. 2008 [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1461924-topolaneck-ve-washingtonu-ocenil-premierskou-medaili-bratry-masiny>.

KAPLAN, K. *Československo v letech 1945-1948, 1. část*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 155 s. ISBN: 80-04-25699-6.

MAŠÍN, C., et al. *Cesta na Severozápad*. 1.vyd. Praha: Academia, 2010. 392 s. ISBN: 978-80-200-1830-4.

RADOVANOVIČ, D. *Mašínové: Hrdinové odboje nebo vrazi?* [online]. c. 2015, poslední revize 14. 9. 2015 [cit. 31. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/hrdina/sotaznikem/_zprava/masinove-hrdinove-odboje-nebo-vrazi--1530356.

TILLY, CH. *Politika kolektivního násilí*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 280 s. ISBN: 80-86429-60-1.

ŽÁČEK, P., et al. *Moc verzus občan. Úloha represie a politického násilia v komunizme*. 1.vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2005. 244 s. ISBN: 80-969296-1-5.

ASPEKTY WINNICOTTOVSKÉHO FEMINISMU ZAPATISTICKÉM HNUTÍ

JAN LUKÁŠ

Zapatova armáda národního osvobození (Ejército Zapatista de Liberación Nacional - EZLN) je guerillové hnutí působící v mexickém státě Chiapas. Hnutí se objevilo na mezinárodní scéně 1. ledna 1994.¹ Ze zalesněných hor tehdy vyrazila početná skupina povstalců z velké části indiánského původu. Důvodem byla zhoršující se životní situace rolníků. Indiáni přitom tvořili přibližně 30% obyvatel v Chiapasu. Jednalo se však o občany druhé kategorie přehlížené centrální mexickou vládou. K dispozici jim byla přidělována pouze podřadná půda a docházelo i k jejich vykořisťování ze strany bohatých statkářů. Povstalcům se brzy podařilo obsadit důležitá správní města ve státě Chiapas. Po počátečních úspěších utrpělo povstání významné porážky ze strany mexické armády a bylo nuceno se stáhnout zpět do hor a přehodnotit svou strategii. EZLN se podařilo zpomalit protiofenzívu mexické armády upoutáním světové pozornosti. Hnutí se zaštitilo ochranou práv indiánských obyvatel a obviňovalo mexickou vládu z válečných zločinů.²

Jedním z důležitých aspektů, kterým se EZLN prezentuje navenek, je prosazování práv žen v silně patriarchální společnosti. Tento bod se stal jedním z hlavních cílů EZLN a úspěchy zapatistického feminismu se staly důležitým propagačním nástrojem. Otázkou, kterou si klade tento článek, je, zda se teze Winnicottovského feminismu vztahují na činnosti EZLN.

Teoretická východiska Winnicottovského feminismu

Winnicottovský feminismus pracuje s teoriemi Nancy Chodorow a Jessicy Benjamin. Jedná se o humanistický feminismus usilující o zrovnoprávnění žen s muži, kritizující Freudovo rozlišení mužského a ženského rodu. Rovněž pracuje s koncepcí univerzální lidské podstaty bez ohledu na rozdílnost pohlaví. Zdrojem argumentace obou autorek je vztah matky k dětem. Obě autorky vycházejí z neschopnosti dítěte uvědomit si vlastní tělesné já a zejména pak jeho

¹ Datum bylo vybráno v souvislosti se smlouvou NAFTA, která vstoupila v platnost ve stejný den.

² SLAČÁLEK, Ondřej, DVORSKÁ Alice. *Zapatisté v Mexiku: deset let revoluce*. In: Britské Listy [online]. 2003 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/16316.html>.

komparaci s ostatními živými subjekty. Uvědomování si vlastního já se formuluje během prvních dvou let života dítěte a je základní podstatou této odnože feminismu.³

Dítě nezávisle na pohlaví je podle Nancy Chodorow primárně narcistní a je propojeno s okolním světem, který je z velké části tvořen matkou. Dítě si není vědomo samo sebe. Právě vztah matky a dítěte je klíčový. Uvědomění si okolního světa včetně vlastního já, tedy jáství, je po celou dobu závislé na vztahu dítěte k matce. Z hlediska rodové identifikace pak dochází k rozdílnému vnímání matky v závislosti na pohlaví. S uvědoměním si vlastního já přichází i uvědomění si svého okolí, jehož je matka součástí. Mužská identifikace ve vztahu k matce probíhá na základě negace. Děti mužského pohlaví se musí postavit vůči původní identifikaci s matkou. Naopak u dětí ženského pohlaví identifikace probíhá opačně. Dívčím je umožněno se s matkou rodově identifikovat.⁴

*Mužská identita povstává z reaktivního „ne“ matce a ženě. Ženská identita naopak stojí na „ano“.*⁵

Tento proces se v patriarchální společnosti neustále opakuje a Nancy Chodorow jej nazvala tzv. *reprodukcí mateřství*. Ta je způsobena výhradní ženskou péčí o děti a s tím souvisejícím vyloučením žen z nerodinných aktivit. Jako řešení tohoto nekonečného koloběhu Nancy Chodorow navrhla tezi sdíleného rodičovství (*Equal Parenting*). Hlavní myšlenkou teze je zapojení otců do péče o dítě, které by umožnilo matce rozvoj vlastní individuality. Zároveň má role muže coby pečovatele ovlivnit proces diferenciaci, a to zejména u chlapců. V rodinách, ve kterých se otec s matkou rovnoměrně dělí o péči o dítě, má být umožněna chlapci identifikace s otcem, čímž je chlapci lépe umožněno vymanit se z negativní identifikace s matkou.⁶

Druhou, již výše zmíněnou autorkou, která rozvíjí Winnicottovský feminismus, je Jessica Benjamin. Ta přidala k rodové diferenciaci druhý prvek, kterým jsou mezilidské vztahy. Nejde tedy pouze o to, jak dítě chápe samo sebe, ale i jak se vztahuje k druhým. Nezáleží jen na tom, zda uznáme či neuznáme druhého, ale i to zda druhý uzná nás. Benjamin pokládá uznání druhých za základní kámen sebepotvrzení. Toto uznání však musí pocházet z autonomního subjektu. Důležité je, abychom subjekt, který nás uznává, uznávali také. K tomu však

³ BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, Studie (Sociologické nakladatelství). s. 16.

⁴ CHODOROW, Nancy. *The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender : with a new preface*. Berkeley: University of California Press, 1999, s. 3-19.

⁵ BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy...*, s. 129.

⁶ CHODOROW, Nancy. *The reproduction...*, s. 11.

v patriarchální společnosti nedochází. Dívky se identifikují s matkou a zauímají pasivní úlohu k druhému. U chlapců je identifikace založena na aktivním odmítnutí druhého.⁷

Výsledkem sdíleného rodičovství má být podle Chodorow v konečném důsledku propojení soukromé a veřejné sféry. Dojde jednak ke zvýšené účasti mužů v soukromé sféře, kterou představuje rodina, tak i ke zvýšení počtu žen ve veřejné sféře, do které spadá například ekonomika, politika aj. Tím může dojít k nabourání rodových stereotypů, týkajících se těchto sektorů. Účast mužů v soukromém sektoru v rámci sdíleného rodičovství povede k pružnější identifikaci dítěte.⁸

Kulturně-historická a sociální východiska tradičních indiánských společností ve státě Chiapas

Pro pochopení role feminismu v Zapatistickém hnutí, je nutné vymezit vztah mužů a žen v tradiční indiánské společnosti ve státě Chiapas, ve kterém hnutí vzniklo. Tradiční indiánské vesnice v Chiapasu tvořily ještě do nedávna rovnostářské společnosti. Sociální členění bylo tvořeno věkovým, rodovým a klanovým principem. Pohlaví v indiánské komunitě rozhodovalo o činnostech, které daná osoba mohla vykonávat, a také s ním byla svázána prestiž. Ženám nebylo umožněno vykonávat veřejné funkce. Rozdílnost pohlaví byla v indiánských vesnicích prosazována již u malých dětí. Zatímco dcery pomáhaly matce s domácími pracemi, synové pomáhali otci živit rodinu. Každodenní činnost jednotlivých členů rodiny tak byla předurčena na základě pohlaví. Zatímco bychom mohli konstatovat, že v zemědělství byla situace genderově poměrně vyrovnaná, v řemeslné produkci výrazně dominovali muži. (s výjimkou činností tradičně spojených se ženami jako předení, tkání apod.) Ve fyzicky namáhavých průmyslových odvětvích se ženy naopak nevyskytovaly vůbec. Doménou žen zůstávaly domácí práce, ke kterým ovšem patřily i fyzicky namáhavější činnosti, jakými byly například obstarávání dřeva. Jedinou domácí prací spojenou s muži byla oprava domu.⁹ Tradiční indiánské společnosti ve státě Chiapas tak odpovídá teze o *reprodukce mateřství*. Ženy i muži mají jasně vymezené aktivity, které mohou vykonávat.

Sňatky v indiánské komunitě obecně probíhaly již za velmi mladého věku. Jedinec je považován za dospělého až po uzavření sňatku. Manželé vždy po svatbě sloužili u manželčiny rodiny až do narození prvního dítěte. Cílem tohoto počínání bylo nahradit ztrátu, kterou rodina

⁷ JESSICA BENJAMIN. *The bonds of love: psychoanalysis, feminism, and the problem of domination*. New York: Pantheon Books, 1988. s. 50-62.

⁸ BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy...*, s. 160-161.

⁹ MÁCHA, Přemysl. *Plamínek v horách, požár v nížině: indiánské povstání v mexickém Chiapasu*. Vyd. 1. V Brně: Doplněk, 2003, Studijní texty (Doplněk), s. 49-51.

utrpěla. Ženich měl právo vrátit nebo vyměnit svou manželku za její sestru, pokud byla dlouhodobě nemocná, nebo pokud nebyla schopna porodit dítě.¹⁰ Patriarchální zřízení se projevovalo i v jiných aspektech indiánského života. Byla a stále je dodržována se zásada patrilinearity¹¹, která je doplňována patrolokalitou¹². Hlavou rodiny je vždy nejstarší muž. Muži jsou až na výjimky i jedinými dědici.¹³

Uplatňování zapatistického feminismu na území kontrolovaném EZLN

V roce 1994 se proti mexické vládě postavila Zapatova armáda národního osvobození (dále EZLN). Hnutí obvinilo vládu z porušování lidských práv indiánských obyvatel. Kromě toho hnutí EZLN v den svého vstupu na mezinárodní scénu zveřejnilo své revoluční zákony, z nichž pro tento článek tím nejdůležitějším je Revoluční zákon žen (Ley Revolucionaria de Mujeres). Hnutí uznalo stejná práva všem ženám bez ohledu na rasu, barvu pleti či politickou příslušnost, pokud se podřídí revolučním zákonům a pravidlům hnutí. Tento zákon obsahuje celkem 10 bodů a každý bod přitom garantuje ženám jiné právo.¹⁴

První bod zaručuje ženám právo účastnit se revolučního boje bez ohledu na vyznání, barvu pleti, či politickou příslušnost. Druhým bodem je ženám dáno právo pracovat a právo dostávat za tuto práci spravedlivou mzdu. Zákon také uděluje ženám privilegium mít tolik dětí, kolik samy chtějí a o kolik jsou schopny se postarat. Čtvrtým bodem je možnost žen participovat ve veřejném životě komunity a ujmout se vůdčí role, pokud byly svobodně a demokraticky zvoleny. Důležité je i právo na základní zdravotní péči pro ženy i jejich děti. Zákon také určuje ženám právo na vzdělání. Ženy si rovněž samy mohou vybrat partnera a zároveň nesmí být nuceny do manželství. Osmý bod říká, že ženy nesmí být bity či jinak týrány, ať už rodinným příslušníkem nebo jinou osobou. Zároveň ukládá vysoký trest za znásilnění nebo za pokus o něj.¹⁵ Další bod umožňuje ženám zastávat funkce v Zapatistickém hnutí nebo v jeho ozbrojených složkách.¹⁶

Na jedné straně bychom mohli tento revoluční zákon hodnotit jako nedostačující nebo příliš stručný, na straně druhé je však nutné si uvědomit, že porušuje tradiční patriarchální

¹⁰ Tamtéž s. 51-53.

¹¹ Původ je odvozován vždy od otce.

¹² Novomanželé se usazují v blízkosti rodiny manžela.

¹³ MÁCHA, Přemysl. *Plamínek v horách...*, s 49-51.

¹⁴ MÁCHA, Přemysl. *Plamínek v horách...*, s 169-170.

¹⁵ O jaký trest se jedná, však zákon nezmiňuje.

¹⁶ EZLN - Women's Revolutionary Law [online]. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/ezln/womlaw.html>.

uspořádání a vybízí ženy, aby vyšly ze soukromé sféry a vstoupily do té veřejné. Tím by tak byla splněna alespoň polovina sdíleného rodičovství Nancy Chodorow, jejíž tezi je možné na revoluční zákon vztáhnout. Konkrétně čtvrtý bod umožňuje ženám podílet se na chodu své komunity, tedy přisuzuje jim roli ve veřejné sféře, která byla v tradiční společnosti určena pouze mužům. O účasti mužů v soukromé sféře se ale revoluční zákon nezmiňuje. Situaci odpovídá i teze Jessicy Benjamin o sebepotvrzení. EZLN obchází tradiční rodinu a těmito právy uznává ženy jako bytosti mužům rovné, ale zároveň žádá, aby tyto ženy uznaly i samotné hnutí. Je tak vytvořena jakási struktura konkurující tradiční rodině, což se ukázalo již během vytváření a schvalování tohoto revolučního zákona uvnitř hnutí. Hlavními propagátorkami byly Comandanta Ramona a Comandanta Susana, kterým se podařilo zmíněný revoluční zákon nejen prosadit, ale i obhájit práva žen jako jeden ze stěžejních cílů, a to i přes zřejmou neochotu některých mužských představitelů.¹⁷

Dopady revolučního zákona se ukázaly již v roce 1994. Už tehdy bylo v EZLN velké množství žen. Poměrně vysoký počet žen byl a stále je i členkami smíšených vojenských jednotek a postupně se zvyšuje i jejich počet ve velících funkcích. Ovšem vstup žen do ozbrojených složek EZLN má často více pragmatický než ideologický podtext. Ženy jsou v patriarchálních společnostech perzekuovány. Ozbrojené složky EZLN tak u mnoha z nich vytváří možnost uniknout od nucených manželství nebo domácího násilí. To je také důvodem, proč ženy vstupují do armády bez vědomí rodiny a ve velmi nízkém věku. Často jim není ani 15 let.¹⁸ Opět se tak dostáváme k tezi o uznání. Dívky utíkají z rodiny, ve které nejsou uznány jako mužům rovné. Naopak EZLN jim to ve smíšených jednotkách umožňuje. Zároveň se však objevuje situace, která má na pozici žen jak v armádě, tak ve společnosti nepříznivý dopad. Drtivá většina mužů s velikou nevolí přímá rozkazy od žen. Jedná se o psychologické dopady patriarchální rodiny, ve kterých jsou to právě muži, kdo rozhodují, a opačná situace často může vést k veřejné ostudě, již muž utrpí.

Na druhou stranu je nutné říci, že stejná sociální kontrola v tradiční společnosti panuje i u žen, pokud muž vykonává domácí práce. Přesto se jednalo o poměrně jednodušší proces zapojení žen do veřejné sféry, než je tomu v jiných oblastech společenského života. Ozbrojené

¹⁷ MARCOS, Sylvia. *The Zapatista Women's Revolutionary Law as it is lived today* [online]. 22. 07. 2014 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: https://www.opendemocracy.net/sylvia-marcos/zapatista-women%E2%80%99s-revolutionary-law-as-it-is-lived-today#_edn1.

¹⁸ KOLÁŘOVÁ, Marta. „Když ženy postupují vpřed, muži nemusí ustupovat.“ *Emancipace žen a genderová rovnost v zapatistických komunitách v mexickém Chiapasu* [online]. 20.02.2008 [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/kdyz-zeny-postupuji-vpred-muzi-nemusi-ustupovat-emancipace-zen-a-genderova-rovnost-v-zapatistickych-komunitach-v-mexickem>.

složky EZLN totiž uplatňují striktní pravidla týkající se žen. Ty se při vstupu do ozbrojených složek EZLN musí vzdát rodiny, vdát se mohou jen se souhlasem velení a nesmí mít děti.¹⁹ Tato pravidla se mohou zdát paradoxní vzhledem k revolučnímu zákonu dávajícímu ženám právo mít tolik dětí, kolik sami chtějí, a vybírat si partnera dle vlastního uvážení. Může se také zdát, že dochází pouze k záměně patriarchátu rodiny za patriarchát armády. Je však důležité si uvědomit, že armáda je veřejný subjekt tvořený oběma pohlavími a absence rodiny má v ní velmi důležitou roli. Zejména při absenci vlastních dětí odpadá potřeba starat se o domácnost. I přes zdánlivou rovnost, kterou to přináší, je ale přítomen vážný problém. Tím je fakt, že zde chybí nová generace, tedy děti. Bez nich ztrácí *sdílené rodičovství* smysl. Nedochází totiž k nabourání genderových stereotypů daných patriarchální společností.

Účastí žen v armádě, a to i na velících postech, splnilo EZLN jen část svého revolučního zákona. EZLN však slíbilo ženám i podíl na rozhodování. Problémy s účastí žen ve veřejných funkcích se objevily velmi brzy. Jak samo EZLN přiznává, jedním z největších problémů bylo nevědomí žen o možnosti participace zapříčiněné rozdělením rolí muže a ženy v patriarchální společnosti.²⁰ Domácí práce totiž ženám zabíraly veškerý volný čas a ty tak neměly možnost účastnit se veřejného života. Navíc vždy nad nimi stál muž, který za ně rozhodoval a živil je. EZLN tak muselo ženy seznámit s jejich možnostmi a překonat psychologické bariéry mezi pohlavími. Obecně lze ale říci, že k účasti žen v autonomních orgánech docházelo velmi pomalu.²¹ Na druhé straně to však byly ženy, kdo převážně mluvil jménem EZLN na mezinárodních shromážděních nebo jednal s mexickou vládou. Nicméně autonomní vlády (Junta de buen gobierno) přesahující úroveň obce vznikly až v roce 2003, to znamená 9 let po začátku konfliktu s vládou. I přesto, že jsou členové těchto vlád delegováni autonomními radami, první žena se v nich objevila až o 2 roky později. Nejen zapojení žen do rozhodování trvalo dlouho. Ženám také chybějí zkušenosti. Často nevědí, co ve své funkci mají dělat a tyto zkušenosti nalézají jen pomalu. Problémem se také ukázala častá neznalost španělštiny jako jednotícího jazyka.²² Přesto ženy zastávají pozice v komisích zabývajících se vzděláním a zdravotní péčí. V těchto sférách působí také jako koordinátorky.²³

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Rétorika EZLN však vinu připisuje kapitalismu nikoliv patriarchální společnosti. Společnost měla být kapitalismem zkažena.

²¹ Jedná se zejména o autonomní obce vzniklé již v roce 1994 a od roku 2003 tzv. Caracoles, a Junta de buen gobierno, které slouží k propojování autonomních vesnic na regionální úrovni.

²² Vysoké množství indiánských dialektů komplikuje komunikaci i uvnitř EZLN.

²³ *The Participation of Women in the Autonomous Government* [online]. Creative Commons, [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://mexicosolidarity.org/sites/default/files/EZLN-%20Participation%20of%20Women%20in%20Autonomous%20Government.pdf>.

V autonomních obcích jsou představitelé jmenováni komunitou. Aby EZLN zajistilo alespoň minimální počet žen podílejících se na rozhodování, musí každá obec vybrat celkem čtyři až osm žen. Dvě z nich jsou delegovány do autonomní vlády a ostatní do jiných obcí. Navíc, pokud žena předčasně ukončí svůj mandát, může být nahrazena pouze jinou ženou. Problémem je však nedostatek žen ochotných účastnit se participace. Nicméně jak ženy samy hodnotí, na nižších postech je situace příznivější. Jedná se o pozice, které nevyžadují jejich veškerý čas a jsou tak schopny pracovat i doma. Přesto EZLN hodnotí situaci jako nedostatečnou. Samy ženy, které se účastní nebo účastnily participace, poukazují na problémy v obcích. Podle nich jsou ženy málo slyšet a nevyužívají naplno svého postavení. Proto je jejich hlas často spíše poradní. V horších případech se pak setkávají se situací, kdy se ženy na chodu obce podílet vůbec nechtějí. Mezi odůvodnění patří často nízké vzdělání (mnoho žen neumí číst ani psát), ale také potřeba starat se o domácnost. Z toho je možné vyvodit i neschopnost EZLN zcela rozbít systém rozdělení činností v patriarchální rodině a to i přes to, že propaguje opak. „*Během jedné z přednášek se tvrdilo, že když má žena politickou funkci, tak se muž stará o děti. V tom z pódia sešel zapatista a vedl malé dítě. Krásný obrázek. Na Encuentru bohužel asi jediný. Péče o děti, domácnost, nošení vody a zejména vaření zůstalo téměř výlučně na ženách. Na Encuentru jsme mohli pozorovat, že ženy již od šesti hodin od rána (ne-li dřív, než jsme byli probuzeni zapatistickou dechovkou) nastoupily do kuchyní a připravovaly jídlo jak pro místní, tak pro nás turisty.*“²⁴ Stále tak přetrvává reprodukce mateřství. Ženy jsou proto ve veřejných funkcích jmenovány do pozic, které jim dávají za úkol cestovat po správních oblastech, mluvit s místními ženami a přesvědčit je, aby se ujaly práce v úřadu. V tom okamžiku ale nastává problém vzhledem k tomu, že u žen, které znají pouze práci v soukromé sféře, panují obavy, zdali jsou schopné takovou pozici vůbec vykonávat. Navíc muž se podle nich není schopen sám postarat o domácnost. V jiných případech pak rozhoduje muž i přímo a veřejnou činnost ženě zakáže. Lze se tak snadno přesvědčit o pravdivosti teze Jessicy Benjamin o uznání a sebepotvrzení. Pokud u rozhovoru mezi zástupci EZLN a potenciálními kandidátkami na veřejný post muž není, žena často odpoví: „*Nevím, co by na to řekl manžel. To on rozhoduje, jestli můžu nebo ne.*“²⁵ V jiných případech sice ženy ochotně vstoupí do veřejného života, jedná

²⁴ KOLÁŘOVÁ, Marta. „*Když ženy postupují vpřed, muži nemusí ustupovat.*“ *Emancipace žen a genderová rovnost v zapatistických komunitách v mexickém Chiapasu* [online], 20.02.2008 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/kdyz-zeny-postupuji-vpred-muzi-nemusi-ustupovat-emancipace-zen-a-genderova-rovnost-v-zapatistickych-komunitach-v-mexickem>.

²⁵ *The Participation of Women in the Autonomous Government* [online]. Creative Commons, [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://mexicosolidarity.org/sites/default/files/EZLN-%20Participation%20of%20Women%20in%20Autonomous%20Government.pdf>.

se však často o mladé ženy bez dětí, které se po narození prvního dítěte stáhnou zpět do soukromé sféry.

Mnohem lépe jsou na tom ženy pracující v ženských kolektivech. Ty jsou tedy řízeny ženami a absence mužů jim dovoluje se samostatně rozhodovat. Tyto spolky nicméně operují ve sférách života, které i před vznikem EZLN byly tradičně v rukou žen. Jde zejména o společné zemědělství a rukodělnou výrobu. Oproti předchozí činnosti však tato činnost vytváří přebytky a neslouží tedy jen k potřebě rodiny. Mnoho z těchto kolektivů je zaměřeno pouze na čistý zisk. Vyrábějí se tradiční indiánské oděvy nebo umělecká díla sloužící jako suvenýry. EZLN se podařilo dostat některé své zemědělské výrobky (např. káva) do systému prodejen „fair trade“ a lze konstatovat, že těmto kolektivům se daří uspět tam, kde EZLN selhává. Průnik žen do veřejného prostoru se uskutečnil transformací většinově soukromé sféry ve veřejnou. Nejen že ženy rozhodují bez účasti mužů, ale podařilo se jim narušit mužský monopol na finanční zajištění rodiny.²⁶ Dochází tak k rozvoji povědomí žen o svých právech a schopnostech. Nicméně vzhledem k práci, kterou vykonávají, lze jen těžko předpokládat, že tyto ženy nejsou schopny vykonávat domácí práce. Opět se tak dostáváme k reprodukci mateřství, ta je však alespoň mírně utlumena vstupem žen do veřejné sféry. Lze tak říci, že kde bod revolučního zákona selhává (možnost žen participovat na rozhodování), jiný uspěl (ženy mají právo na práci a spravedlivou mzdu).

Summary

Jak je patrné, feminismus EZLN má problémy, pramenící z dlouhodobého rozdělení rolí muže a ženy v patriarchální společnosti. To je hluboce zapsané do mysli všech obyvatel v mexickém státě Chiapas a mění se jen těžko. Ovšem tím hlavním problémem, který brání úspěchu feminismu EZLN, je ten, který z EZLN nejde vůbec slyšet. Tím je samozřejmě neochota mužů vzdát se svého postavení v patriarchální společnosti a výrazněji vstupovat do soukromé sféry. Můžeme stále slyšet, jaký pokrok udělaly ženy, ale jak říká Nancy Chodorow, i muži se musí přizpůsobit. Jejich vstup do soukromé sféry je pro naplnění sdíleného rodičovství kritický. Bez přítomnosti mužů v soukromé totiž opět dojde k reprodukci mateřství pramenícího z uznání a sebepotvrzení. Poměrně paradoxně tak může vypadat situace v EZLN. Vedle sebe totiž stojí tři subjekty, z nich ozbrojené složky sdílené rodičovství neumožňují a zbývající dva umožňují

²⁶ KOLÁŘOVÁ, Marta. „Když ženy postupují vpřed, muži nemusí ustupovat.“ *Emancipace žen a genderová rovnost v zapatistických komunitách v mexickém Chiapasu* [online]. 20.02.2008 [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/kdyz-zeny-postupuji-vpred-muzi-nemusi-ustupovat-emancipace-zen-a-genderova-rovnost-v-zapatistickych-komunitach-v-mexickem>.

každý jinou úroveň sdíleného rodičovství. Ozbrojené složky EZLN, jež jsou z těchto subjektů nejstarší, zakazují ženám mít děti, a tedy jim umožňují účastnit se veřejné sféry potlačením té soukromé. Tu sice tvoří silně autoritativní ozbrojené složky EZLN, ale platí v ní rovnost mezi pohlavími. Velikým záporem takového uspořádání je však fakt, že při absenci dětí nedochází k jejich ovlivnění, tedy předání nového genderového uspořádání. V případě politické participace je situace odlišná. Oproti armádě je zde přítomný soukromý sektor. Avšak ten veřejný, který ženy vybízí k aktivní participaci, po nich požaduje míru účasti neumožňující výkon veškerých domácích prací. Pro jeho úspěch je tedy nutná alespoň dílčí účast mužů v soukromé sféře. Mohli bychom tedy hovořit o ideálním modelu, jehož dopadem je sdílené rodičovství tak, jak jej popisuje Nancy Chodorow. Tedy s aktivní rolí muže v domácnosti. Reálně k tomuto ale nedochází. Neochota mužů přistoupit na nové rozdělení rolí nutí ženy zůstat v soukromém sektoru, protože jinak by tento sektor zůstal neobsazen, jak je tomu v armádě. Posledním uskupením jsou kolektivy. Tato uskupení sice pracují v rámci oblastí, jež byla ženám přisouzena patriarchální společností, avšak s možností výdělků a vlastní organizace práce. Na druhé straně ale ženy vykonávají i domácí práce a muži tak nemusí pronikat do soukromého sektoru. Kolektivům se tak daří nabourávat určité stereotypy. Ovšem tyto stereotypy se týkají zejména žen. EZLN se tak snaží svou aktivitou naplnit pouze jednu polovinu sdíleného rodičovství a doufá, že k té druhé dojde samovolně. V tomto ohledu jsou cíle EZLN shodné s tezí Nancy Chodorow o sdíleném rodičovství. Navíc, jak bylo uvedeno u Revolučního zákona, EZLN využívá i princip uznání Jessicy Benjamin tím, že samo uznalo ženy jako mužům rovné a vybízí je k aktivní profilaci sebe sama. Z tohoto pohledu je feminismus EZLN totožný s Winnicottovským feminismem. Tento fakt potvrzuje i rétorika žen v EZLN. Podle nich není cílem výměna patriarchátu za matriarchát, ale vytvoření rovného prostředí. Hnutí tedy operuje s myšlenkou rovnosti obou pohlaví.

Použitá literatura

BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2906-7.

CHODOROW, Nancy. *The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender : with a new preface*. Berkeley: University of California Press, 1999. ISBN 05-202-2155-9.

JESSICA BENJAMIN. *The bonds of love: psychoanalysis, feminism, and the problem of domination*. New York: Pantheon Books, 1988. ISBN 978-039-4757-308.

MÁCHA, Přemysl. *Plamínek v horách, požár v nížině: indiánské povstání v mexickém Chiapasu*. Vyd. 1. V Brně: Doplněk, 2003, Studijní texty (Doplněk). ISBN 80-723-9145-3.

TUOK, M. *La producción textil en Chamula, Chiapas: evaluación des los programas de desarrollo artesanal*. In: Kol. autorů: Indigenismo: evaluación de una práctica. INI, México 1978.

Elektronické zdroje

EZLN - Women's Revolutionary Law [online]. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/ezln/womlaw.html>.

KOLÁŘOVÁ, Marta. „Když ženy postupují vpřed, muži nemusí ustupovat.“ *Emancipace žen a genderová rovnost v zapatistických komunitách v mexickém Chiapasu* [online], 20.02.2008 [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/kdyz-zeny-postupuji-vpred-muzi-nemusi-ustupovat-emancipace-zen-a-genderova-rovnost-v-zapatistickych-komunitach-v-mexickem>.

MARCOS, Sylvia. *The Zapatista Women's Revolutionary Law as it is lived today* [online]. 22.07.2014. Dostupné z: https://www.opendemocracy.net/sylvia-marcos/zapatista-women%E2%80%99s-revolutionary-law-as-it-is-lived-today#_edn1.

SLAČÁLEK, Ondřej a Alice DVORSKÁ. *Zapatisté v Mexiku: deset let revoluce*. In: *Britské Listy* [online]. 2003 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/16316.html>.

The Participation of Women in the Autonomous Government [online]. Creative Commons, s. 72 [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://mexicosolidarity.org/sites/default/files/EZLN-%20Participation%20of%20Women%20in%20Autonomous%20Government.pdf>.

TVORBA KRITÉRIÍ PRO NALEZENÍ A URČENÍ TOTALITNÍHO REŽIMU PODLE JUANA JOSÉHO LINZE V ROMÁNU KONEC CIVILIZACE

TOMÁŠ MIKLAS

Snahou každého člověka je vše kolem pojmenovat a zaškatulkovat tak, aby to mělo svou jasnou definici a aby to bylo jednodušší pochopit a uchopit. S tímto přístupem se dnes setkáváme takřka denně, ať už jde o svět vědy, techniky, politiky nebo o úplně normální den běžného člověka nacházejícího se ve škole, v práci nebo kdekoliv jinde. I cílem tohoto článku bude vytvořit, nadefinovat, a zejména pak aplikovat kritéria, která všeobecně definují totalitní politický režim. Kritéria budou následně aplikována na knihu *Konec civilizace*, kterou ve čtyřicátých letech minulého století napsal anglický spisovatel Aldous Huxley. Pomocí kritérií vložených do srovnávací matice se určí, zda se v této knize nachází totalitní režim nebo nenachází a pokud nachází, tak jak moc odpovídá pohledu na totalitní režim podle Juana J. Linze. Při tvorbě kritérií pro určení totalitního režimu budu vycházet z knihy *Totalitarian and Authoritarian Regimes* od politologa Juana J. Linze¹. V uvedené knize se autor věnuje totalitním a autoritativním režimům a jejich detailnímu popisu a typologizaci. V této knize je cílem najít jednotlivé charakteristiky totalitního režimu, které budou následně sloužit k vytvoření jednotlivých kritérií. Vytvořená kritéria budou využita k nalezení odpovídajícím momentům v románu *Konec civilizace*², aby se dalo určit, zda se v knize nachází totalitní režim. Do srovnávací matice se bude zapisovat, zda se dané kritérium neboli charakteristické znaky totalitního režimu ve vybrané knize vyskytuje nebo naopak nevyskytuje. Po vyplnění celé matice se zpětně zjistí, zda a jak moc jsou charakteristiky totalitního režimu, tak jako je uvedl ve své knize Juan J. Linz, v románu přítomny. Tím se prokáže, že buď je režim totalitní a jak moc odpovídá charakteristice totalitního režimu podle Juana J. Linze, nebo se o totalitní režim jednat nebude.

¹ LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000, vii, 343 p. ISBN 15-558-7890-3.

² HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace: (Brave New World)*. Vyd. 4., V nakl. Maťa 3. Praha: Maťa, 2011, 198 s. Šťastné zítřky (Maťa). ISBN 978-80-7287-150-6.

Juan J. Linz se v druhé kapitole své knihy³ věnuje totalitnímu režimu. Právě z této kapitoly budou vybrány jednotlivé charakteristiky totalitního režimu, a z nich budou vytvořena kritéria pro další práci. Jedna z prvních charakteristik, kterou J. J. Linz popsal, by se dala charakterizovat jako vláda jedné organizace, politické strany popřípadě jednoho vůdce. Linz zde popisuje situaci, ve které sílí jedna masová organizace a zvyšuje kontrolu v politickém i veřejném prostoru. Následně dále rozšiřuje své řady a posléze se snaží o úplné pokrytí celého prostoru svou mocí a eliminaci ostatních, jinak smýšlejících subjektů.⁴ Taková charakteristika by se dala vystihnout slovním spojením **jednotná vláda**, což bude první kritérium.

Další charakteristikou totalitního režimu podle Linze je prosáknutí ideologie celého totalitního režimu do všech aspektů a vrstev soukromého i politického života. Občané tak jsou neustále pod vlivem vládnoucího režimu, ať chtějí nebo nechtějí. Ideologie se promítá všude a je nutné ji dodržovat. Ideologie režimu se stává součástí každodenního života a určuje, jakým způsobem se lidé budou chovat doma, na veřejnosti a jak budou pracovat nebo trávit svůj volný čas. Také se ideologií ospravedlňují výroky, křivdy nebo třeba represe působené vládnoucí stranou vůči občanům.⁵ Tento znak, který bude složit k vytvoření druhého kritéria, by se dal nazvat jako **propracovaná ideologie**.

Jednou z dalších charakteristik totalitního režimu, kterou Linz zmiňuje ve své knize, je ovládnutí a následné využívání bezpečnostních složek ve svůj prospěch. Sílicí organizace postupně upevňuje svou moc a postupně na svou stranu získává ozbrojené bezpečnostní složky od policie až po armádu. Tyto složky slouží zejména k pozdějšímu upevňování moci a hlavně ke sjednání respektu mezi občany a k eliminaci případné opozice. Linz také spekuluje, že za optimálních podmínek, by mohl totalitní režim vzniknout i bez případného teroru prováděného ozbrojenými složkami na odpůrcích režimu⁶. Vládnoucí strana tak ovládá a kontroluje jak zbraně, tak i samotné ozbrojené složky, které záměrně využívá ve svůj prospěch.⁷ Tato charakteristika by se dala zastřešit slovním spojením **kontrola represivního aparátu**, což bude další kritérium. Z problematiky teroru, která byla výše zmíněna, a která může být použita také jako jistá forma donucovacího prostředku, nebo forma udržení moci, by se také dalo specifikovat jedno ze samostatných kritérií, a to **přítomnost teroru**. Teror se dá specifikovat

³ LINZ, Juan José. *Totalitarian and authoritarian regimes*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 65. ISBN 1-55587-890-3.

⁴Tamtéž s. 67

⁵ Tamtéž s. 68

⁶ Tamtéž s. 101

⁷ Tamtéž s. 67

jako úmyslné a zejména důmyslné použití donucovacích prostředků k vyvolání strachu a donucení lidí k poslušnosti, oddanosti a loajalitě. Může jít o teror fyzický nebo psychický.⁸ Může jít o formu zatýkání, mučení nebo věznění. Linz ve své knize popisuje například praktiky Sovětů nebo Nacistů, kteří budovali pracovní tábory a internační tábory, nebo zatýkali a popravovali nepohodlné osoby, které svými myšlenkami a činy ohrožovali stabilitu režimu.⁹

Dalším charakteristickým znakem totalitního režimu je účelná a více méně nutná participace občanů buď v různých organizacích napojených, nebo podporujících vládnoucí stranu a režim. Popřípadě účast občanů na různých důležitých událostech, oslavách nebo mítincích. Účast v organizacích nebo na akcích k propagandě bývá prezentována jako „dobrovolná“, ale jednoduše řečeno, neúčast se trestá. Člověk je tak povinen účastni se, aby nebyl případně později perzekuován.¹⁰ Tento charakteristický znak by se dal shrnout pod kritérium s názvem **povinná participace**. S touto participací občanů na různých událostech by se dala spojit ještě jedna charakteristika, ze které by mohlo vzejít další kritérium. Jde o snahu režimu prostřednictvím zapojení občanů izolovat jednotlivce k lepší manipulaci. Rozložení celé masové společnosti na jednotlivce a následné jejich přetvoření na masu stejných, názorově jednotných individuí, kvůli lepší manipulaci a ovládnutí společnosti.¹¹ Už z této charakteristiky vyplývá samotné kritérium, které by se dalo pojmenovat jako **unifikace společnosti**. Celá společnost tak jako celek jedná ve prospěch „svůj“ i ve prospěch strany a režimu.

Výše vytvořená kritéria, která jsou **jednotná vláda, propracovaná ideologie, kontrola represivního aparátu, přítomnost teroru, povinná participace a unifikace společnosti** dále poslouží jako klíčové prvky k určení politického režimu, který ve své knize popisuje Aldous Huxley¹². K určení zda se jedná o totalitní režim nebo ne poslouží srovnávací matice. Matice se vyplní buď znaménky plus, nebo znaménky mínus, podle toho jestli se budou nebo nebudou kritéria nacházet v politickém režimu, který ve své knize nastínil Aldous Huxley. Podle této matice a jejího vyplnění bude možné zjistit, zda se v daném politickém režimu vyskytují prvky totalitního režimu. Konkrétní podoba srovnávací matice vypadat jako tabulka (**Tab. 1**), která se skládá ze dvou řádků a sedmi sloupců. V případě, že se kritérium v knize objeví, bude políčko

⁸ Merriam-webster. *Terror* [online]. [cit. 2016-01-05]. Dostupné z: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/terror>

⁹ LINZ, Juan José. *Totalitarian and authoritarian regimes*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 103. ISBN 1-55587-890-3.

¹⁰ Tamtéž s. 70

¹¹ Tamtéž s. 66

¹² HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace: (Brave New World)*. Vyd. 4., V nakl. Maťa 3. Praha: Maťa, 2011, 198 s. Šťastné zítřky (Maťa). ISBN 978-80-7287-150-6.

vyplněno znakem +, vyskytuje se. V případě, že dané kritérium v knize nebude mít své zastoupení, políčko bude vyplněno symbolem -, nevyskytuje se. Podle množství znaků se posléze určí, jestli je režim totalitní a jak moc odpovídá pojetí totalitního režimu podle Juana J. Linze, a to podle počtu vyplněných políček znaménkem plus. V případě, že se nebude jednat o totalitní režim, bude matice vyplněná převážně znaky mínus.¹³

Tab. 1: Vytvořená srovnávací matice

Název kritéria Název knihy	Jednotná vláda	Propracovaná ideologie	Kontrola represivního aparátu	Přítomnost teroru	Povinná participace	Unifikace společnosti
Konec civilizace						

Jako první kritérium bylo vytvořeno kritérium **jednotná vláda**. V knize *Konec civilizace* je celý svět spojen do jednoho velkého tzv. Světového státu. V tomto Světovém státu žijí obyvatelé, kteří jsou již před narozením, během svého vývoje v líní¹⁴ a následnou výchovou pomocí hypnopedie, při které jsou jim během spánku pomocí zvukových nahrávek vštěpovány názory a modely chování, ovlivňování, podle toho do které kasty jsou zařazeni a do jakého pracovního odvětví budou následně zapojeni. Na tuto umělou reprodukci dohlíží vláda tak, aby nebylo některých zástupců jedné kasty málo a jiných zase moc. Pokud jde o hierarchii, nejvyššími představiteli celé společnosti jsou tzv. vrchní inspektori. V knize se objevuje pan Mustafa Mond, který je vrchním inspektorem pro Západní Evropu a jedním z deseti světových inspektorů. Jeho práce spočívá ve vykonávání dohledu nad příslušnou oblastí, kontrolou a schvalování nových věcí a vynálezů, zda nejsou nevhodné nebo dokonce nebezpečné pro stabilitu celé společnosti a v neposlední řadě vykonává i funkce soudce, který rozhoduje o osudu osob proviněných proti společenskému standardu. Veškeré rekrutování nových členů vládnoucí elity probíhá z rozhodnutí současných elit a za pomoci umělých líní a potřebné výchově. Případná opozice, která by se mohla v této společnosti nacházet, by ani tak nebyla opozicí masovou nebo nějakým způsobem organizovanou, ale spíše opozicí jednotlivců, kteří jsou nějakým způsobem odlišní, právě jako hlavní hrdina Bernard Marx, který je sice příslušníkem nejvyšší společenské kasty, ale jeho vzhled není tak dokonalý jako u ostatních příslušníků jeho kasty. Díky tomuto rozdílu, se Bernard začal uchýlovat sám do sebe a začal si uvědomovat povrchnost a strohost celé společnosti, ve chvílích chmurných myšlenek přestal

¹³ BAILEY, Kenneth D. *Typologies and taxonomies: an introduction to classification techniques* [online]. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1994, vi, 17-24 p. [cit. 2016-02-14]. Sage university papers series, no. 07-102. ISBN 08-039-5259-7.

¹⁴ Lidé zde nejsou reprodukováni pohlavním stykem, ale jsou uměle pěstováni v laboratořích v tzv. líních, kde se jejich inteligence a vzhled předem upravuje podle kasty, do které budou náležet.

používat somu¹⁵ a pomalu se izoloval a odcizoval od svých bližních. Druhou nespokojenou osobou v této společnosti je Bernardův přítel Helmholtz Watson, který působí jako pedagog, píše scénáře pro pocitové filmy a vymýšlí hesla a verše pro hlasové nahrávky používané při hypnopedii. Helmholtz si díky své vysoké inteligenci a dlouhodobým zkušenostem ve svém oboru uvědomuje, že je jiný. Právě tato jeho inteligence, podobně jako vzhled u Bernarda, v něm vyvolává podobné pocitové stavy a pomalu se izoluje od celé společnosti. Obě tyto postavy na konci skončí deportací na tzv. ostrov, který by se dal chápat jako opozice v nuceném exilu.¹⁶ Ve zkrácené verzi by se dalo říct, že obyvatelé státu z knihy se nachází pod vládou, která pomocí důmyslného mechanismu výchovy ovlivňuje celou společnost. Lze najít i slabou opozici, která je zastoupená v jednotlivcích, kteří by v rámci propracované výchovy mohli být bráni spíše jako náhodná anomálie, se kterou je třeba počítat a taky se s ní počítá. V takovém případě lze označit kritérium **jednotná vláda** za splněné a přiřadí se k němu symbol +.

Dalším možným kritériem, které by se v knize mohlo objevit, je kritérium **propracovaná ideologie**. V knize autor píše o řádu, který byl před mnoha lety nastolen a který je pro obyvatele Světového státu definován jako svoboda v nesvobodě. Lidský úděl je v tomto světě naplněn neustálou prací, souložením a zábavou. Důvod je ten aby pro práci a zábavu neměli čas se zastavit a přemýšlet a pouze bezmyšlenkovitě jednali. Což je nutnost pro to, aby celá společnost mohla být stabilní. Lidé jsou zde šťastní, protože mají být a musejí být šťastní. Spokojenost a pocit štěstí je jednou z hlavních myšlenek celé ideologie. Dále je ideologie spojená s fanatickým uctíváním tzv. Forda Pána. Jedná se uměle vytvořené náboženství, čistě pro potřebu jednotného státu. Je to jediné a oficiální náboženství pro celý Světový stát. Občané toto náboženství slepě vyznávají a řídí se jeho zákony a příkázáními. Dalším prvkem ideologie je omezení hlubokých citů, jako je láska. Tyto silné city jsou příčinou destabilizace a mohly by zapříčinit možnou zkázu celého systému. Toto pravidlo se týká i negativních citů, jako nenávist, zuřivost a smutek. Na ty je v této společnosti jednoduchý lék, kterým je soma. Dále jsou občané povinni dodržovat všechny stanovy, které jim udává výchova a společnost. Jakékoliv odklonění od standardu je nemyslitelné a nepřijatelné. Celý režim je naplněný propracovanou ideologií, která ovlivňuje jak chování jedince ve sféře soukromé, tak i ve sféře pracovní a nenechává

¹⁵ Soma je droga, která se využívá k umělému navození dobré nálady a pocitu štěstí, zejména v době smutku a depresí, které se neslučují s ideologií světového státu. Výhodou somy je i to, že na ní nevzniká závislost, nemá žádné vedlejší účinky a po jejím vyprchání může člověk ihned začít normálně fungovat (Tamtéž s.40)

¹⁶ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace: (Brave New World)*. Vyd. 4., V nakl. Maťa 3. Praha: Maťa, 2011, 198 s. Šťastné zírky (Maťa). ISBN 978-80-7287-150-6.

volný prostor ani ve sféře duchovní.¹⁷ Režim má svou ideologii, a tudíž i kritérium **pracovaná ideologie** se v knize nachází, proto u něj lze přiřadit znak +.

Třetím kritériem, které charakterizuje totalitní režim podle výše uvedených aspektů, je **kontrola represivního aparátu**. V knize se nachází jediná organizovaná bezpečnostní složka ve formě policie, která dohlíží na pořádek. V případě výtržností a nutnosti zásahu policie nedochází k násilnému řešení konfliktu, ale policie rozežene účastníky pomocí výparů ze somy, které v menší dávce jedince uklidní, při silnější dávce ho na určitou dobu paralyzují. Dalším bezpečnostním prvkem je pouštění uklidňující hlasové nahrávky, která díky hypnopedii působí mimosmyslově na vědomí jedince a má uklidňující účinek.¹⁸ Forma represivního aparátu se v této společnosti, ač ve slabé míře, nachází, a proto se i ke kritériu **kontrola represivního aparátu** přiřadí znak +.

Nadcházejícím kritériem je kritérium **přítomnost teroru**. Teror jako takový se v knize nenachází. Není zde válka, popravky nebo zatýkání. Ale i tak zde jsou určité represe, které můžou být použity vůči nepohodlným osobám. Nepohodlní lidé, kteří začnou být příliš osobitými, nebo nesouhlasí s organizací společnosti a s tím jakým směrem se společnost ubírá, mohou být deportováni na ostrov. Na ostrov jsou odvezeni a izolováni ti, kteří se nějakým způsobem provinili, nebo se liší od ostatních natolik, že není možné jejich společné soužití v komunitě. Je to místo, kterým jsou všichni strašeni a všichni se ho bojí. Lepší je být členem komunity, než se dostat na ostrov. V tomto případě můžeme mluvit o jisté formě teroru. Tento ostrov by se dal přirovnat k internačnímu táboru, do kterého zavře režim každého, kdo může být nebezpečný pro společnost. Na tomto ostrově si už člověk může dělat, co chce a společnost je ochráněna. Popřípadě se zde vyskytuje ještě možnost, že se člověk sice něčím proviní, ale nebude nebezpečný pro společnost. V takovém případě bude degradován na nejnižší možnou pozici ve své kastě a převezen na to nejméně významné pracoviště.¹⁹ Tato skutečnost může být brána jako forma psychologického teroru, proto i kritérium **přítomnost teroru** lze považovat za nalezené a přiřadí se k němu znak +.

Další kritérium, které by se v knize mohlo objevit, je **povinná participace**. V knize jsou lidé až fanaticky vybízeni k tomu, aby se účastnili aktivit, které jsou spojeny s posílením vládnoucího režimu. Jde zejména o dny sounáležitosti, které slouží k uctívání jak Forda Pána,

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace: (Brave New World)*. Vyd. 4., V nakl. Maťa 3. Praha: Maťa, 2011, 198 s. Šťastné zítřky (Maťa). ISBN 978-80-7287-150-6.

¹⁹ Tamtéž

tak i k sociálnímu propojení celé komunity a zlepšení mezilidských vztahů. Účast na bohoslužbách, které se konají každý druhý čtvrtek v měsíci, je povinná. Další povinností je bavit se. Lidé po práci tráví svůj volný čas hraním elektromagnetického golfu, popřípadě chodí na eroticky laděné filmy do pocitového kina nebo se s přáteli účastní různých večírků.²⁰ Momenty charakterizující kritérium **povinná participace** se v knize objevují, a tudíž se k němu přiřadí znak +.

Posledním kritériem je **unifikace společnosti**. V knize nejde jen o ovládnutí názorů všech obyvatel, ale i o jejich chování. Tím, že jsou všichni občané hned po narození podrobení hypnopedii, jsou všichni ve společnosti naprogramováni tak, aby dělali jen to, co mají dělat a jsou tak svým způsobem ovlivnitelní a hlavně ovlivňováni. Vše co je ve společnosti nepřijatelné občané hromadně na základě uměle vštěpených názorů odsoudí. Občané nemají svůj vlastní názor a jsou neustále, dalo by se říct, pod rouškou davového šílenství, která zatemňuje jejich rozum i mysl. Vše co udělají je sledováno ostatními a cokoliv se vymyká zažitým standardům je jiné a zvláštní. Objevuje se i jistá izolovanost člověka, která by se v tomto románu dala chápat i tak, že tím, že člověk je nucen se v první řadě neustále bavit a užívat si a není potřeba tělesné reprodukce a tudíž ani partnerství, tak člověk je ve své podstatě sám celý svůj život a nakonec i sám umírá. K jisté formě izolovanosti by se dal přirovnat i celý kastovní systém, který jednotlivé občany odděluje na základě jejich predispozic a uzavírá je do jednotlivých bloků celé společnosti.²¹ Kritérium **unifikace společnosti** je v této knize zastoupeno dostatečně, a to hlavně tím, že zde dochází k umělé výchově všech obyvatel, kteří jsou již předem nasměrování k tomu, aby se chovali tak, jak to vyžaduje systém. I charakteristika tohoto kritéria je v knize svým způsobem zastoupená, a proto se k němu přiřadí znak +.

Ve výše uvedeném textu lze ke kritériím shrnout, že svým určitým způsobem se všechna v knize *Konec civilizace* vyskytují. Jejich výskyt je zaznačen v následující tabulce (**Tab. 2**) reprezentující srovnávací matici.

Tab. 1: Vyplněná srovnávací matice

Název kritéria Název knihy	Jednotná vláda	Propracovaná ideologie	Kontrola represivního aparátu	Přítomnost teroru	Povinná participace	Unifikace společnosti
Konec civilizace	+	+	+	+	+	+

²⁰ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace: (Brave New World)*. Vyd. 4., V nakl. Maťa 3. Praha: Maťa, 2011, 198 s. Šťastné zítřky (Maťa). ISBN 978-80-7287-150-6.

²¹ Tamtéž

Ve srovnávací matici se nacházejí kritéria označená podle toho, zda se v knize vyskytovala nebo ne. V případě knihy *Konec civilizace* od Aldouse Huxleyho, lze na základě vyplněné matice říct, že se v knize vyskytuje režim, který se dá charakterizovat jako totalitní režim. V knize se postupně v různých formách objevila všechna vytvořená kritéria. U kritéria **kontrola represivního aparátu** by se ale dalo diskutovat o jeho potřebě. V knize se sice objevuje, tudíž k němu musel být přiřazený znak +, ale jeho podstata je až zbytečná. Ostatní kritéria jsou splněná, i když v některých případech nebylo jednoduché jejich jednoznačné určení. Například kritérium **unifikace společnosti** je zajímavé tím, že manipulace společností probíhá už během dospívání každého jedince během procesu hypnopedie, která probíhá na mimosmyslové úrovni.

Závěrem krátké shrnutí. V knize *Konec civilizace* od Aldouse Huxleyho se objevily momenty zachycující všechna kritéria vytvořená podle charakteristiky totalitního režimu vyplývající z knihy *Totalitarian and Authoritarian Regimes* od Juana J. Linze. Lze tedy říct, že režim obsažený v knize *Konec civilizace* odpovídá charakteristice totalitního režimu podle Juana J. Linze.

Použitá literatura

BAILEY, Kenneth D. *Typologies and taxonomies: an introduction to classification techniques* [online]. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1994, vi, 17-24 p. [cit. 2016-02-14]. Sage university papers series, no. 07-102. ISBN 08-039-5259-7.

HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace: (Brave New World)*. Vyd. 4., V nakl. Mat'a 3. Praha: Mat'a, 2011, 198 s. Šťastné zítřky (Mat'a). ISBN 978-80-7287-150-6.

LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000, vii, 343 p. ISBN 15-558-7890-3.

Merriam-webster. *Terror* [online]. [cit. 2016-01-05]. Dostupné z: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/terror>

SOUČASNÁ VOLEBNÍ MAPA MĚSTA OSTRAVY

DAVID ŠIGUT

Jakožto rozlohou třetí největší město v republice si Ostrava zaslouží určitou pozornost. A v této práci jí pozornost věnována bude z hlediska voleb do Poslanecké sněmovny roku 2013, které jsou označovány jako volby předčasné. Protože pohled na volby do PS formou volebních map pro Ostravu zcela chybí, budou zpracovány a řazeny průběžně za jednotlivé strany či hnutí.

Město Ostrava se skládá z 23 městských obvodů¹. Stejně jako v jiných částech republiky i ve výše zmíněných obvodech proběhly dne 25. – 26. října roku 2013 volby Parlamentu České republiky. Práce mapuje výsledky relevantních² politických stran ve zmíněných obvodech. Kapitoly budou členěny podle politických stran: ČSSD, ANO, KSČM, ÚSVIT, TOP 09, ODS a KDU–ČSL. Jelikož se jedná o poslední volby do PS v ČR a tyto volby ještě máme v paměti, bude zmíněna politická kampaň, kterou jednotlivé strany či hnutí před volbami vedly. Ve volbách pravidelně kandidují samozřejmě i další politické strany. Vzhledem k (zatím) nedostatečné kontinuitě a nízké relevanci jim však v této práci nebude věnována zvláštní pozornost. Práce sleduje volební chování obyvatel města Ostravy v jednotlivých obvodech. Zkoumány budou možné příčiny úspěchu či neúspěchu daných stran a hnutí.

Volby do PS roku 2013 navazují na volby z let 2006 a 2010. Volby roku 2006 se nesly v tématice boje dvou lídrů z nejsilnějších stran, tou byla ODS (M. Topolánek) a ČSSD (J. Paroubek). Do voleb roku 2010 vstoupily nové politické strany (TOP 09 a Věci veřejné), které přebraly hlasy zavedeným parlamentním stranám. Podzimní volby 2013 nesly prvky obou předchozích volebních klání. Návaznost je možno zaznamenat, jak ve vzniku nových stran (ANO 2011 a Úsvit), tak v důležité pozici lídrů stran, kteří se stali hlavními tahouny.³

¹ Hošťálkovice, Hrabová, Krásné Pole, Lhotka, Mariánské Hory a Hulváky, Martinov, Michálkovice, Moravská Ostrava a Přívoz, Nová Bělá, Nová Ves, Ostrava-Jih, Petřkovice, Plesná, Polanka nad Odrou, Poruba, Proskovice, Pustkovec, Radvanice a Bartovice, Slezská Ostrava, Stará Bělá, Svinov, Třebovice, Vítkovice.

² Relevantní je taková strana, která má koaliční potenciál (je možné, aby se objevila ve vládní koalici s jinými stranami), nebo vyděračský potenciál (strana je vyloučena z možnosti podílet se na vládě, ale je dostatečně silná, aby mohla klást vládě požadavky)

³ GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 57

Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)

Pozornost voličů jistě upoutal spor mezi lídrem strany Bohuslavem Sobotkou a jihomoravským hejtmanem Michalem Haškem, jejich spor uvnitř strany na voliče působil dojmem určité nejednotnosti strany. Pro B. Sobotku spor nebyl jediným negativem v předvolebním klání. V Ostravě bylo možné zpozorovat negativní kampaň v podobě billboardů se Sobotkovou hlavou v hornické helmě a heslem⁴ „Vím, jak na to! Od mládí makám v Parlamentu.“⁵ Sociální demokraté zvolili oranžové billboardy s B. Sobotkou a heslem „Dobře fungující stát“, ovšem v médiích byl věnován prostor spíše vnitřnímu boji ve straně.⁶ ČSSD v Ostravě dokázala volebním ziskem naplnit předvolební průzkum, který jim predikoval podporu mezi 20 – 30%.⁷ Ovšem v celorepublikovém měřítku byl výsledek horší, než naznačovaly předvolební průzkumy. Sociální demokraté vzhledem k povaze svého elektorátu nebyli na sociálních sítích tak aktivní jako jiné politické strany či hnutí.⁸

Sociální demokraté jsou silní v centru města a v hustě zalidněných obvodech. Za celý okres Ostrava-město získali sociální demokraté 25,51% hlasů a porazila politické hnutí ANO,⁹ které se umístilo jako druhé. Nejvíce hlasů získala v obvodu Poruba (28,34%), Ostrava-Jih (27,92%) a v Nové Vsi (25,17% hlasů). Naopak nejmenší podporu voličů měli v obvodu Plesná (17,57%), Stará bělá (17,61%) a Krásné Pole (17,64% hlasů). Lze konstatovat, že nejhorší výsledek má strana v Plesné, to je naopak místo s jednou z největší voličskou účastí ze všech obvodů. Účast zde činila 69,74%, v dalších obvodech, kde ČSSD měla nejhorší výsledek je účast taky poměrně vysoká. Ve Staré Bělé 67,95% a v Krásném Poli byla 64,40% účast. Jedná se o obvody s nadprůměrnou volební účastí, pro lepší představu je vhodné zmínit, že průměrná účast za celé území Ostrava-město byla 54,05%, to je o téměř 5,5% méně než celorepublikový průměr, který činil 59,48%. Je nutné poukázat na fakt, že na vysokou volební účast má pravděpodobně vliv celkový počet obyvatel obvodu, v Plesné, kde byla volební podpora

⁴ Billboardy pravděpodobně reagují na uzavření Dolu Paskov, který je v blízkosti Ostravy.

⁵ GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 60.

⁶ ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. s. 142 – 148.

⁷ Ze tří předvolebních výzkumů vyplývají preference mezi 20 – 30%. Sociologický ústav AV ČR vykonal průzkum na začátku října a předpovídal 26% hlasů pro ČSSD. Agentura STEM v zářijovém průzkumu předpokládala 21,9% pro sociální demokraty. Volebnípruzkumy.cz v polovině září ukazují 30% podporu pro stranu, z jejich grafu je vidět značný pád křivky předvolebních preferencí ČSSD od dubna do října.

Zdroj: *Stranické preference a volební model v říjnu 2013* s. 3 [online 8. 2. 2016]. *Nový průzkum* [online 8. 2. 2016], *Volební průzkumy* [online 8. 2. 2016].

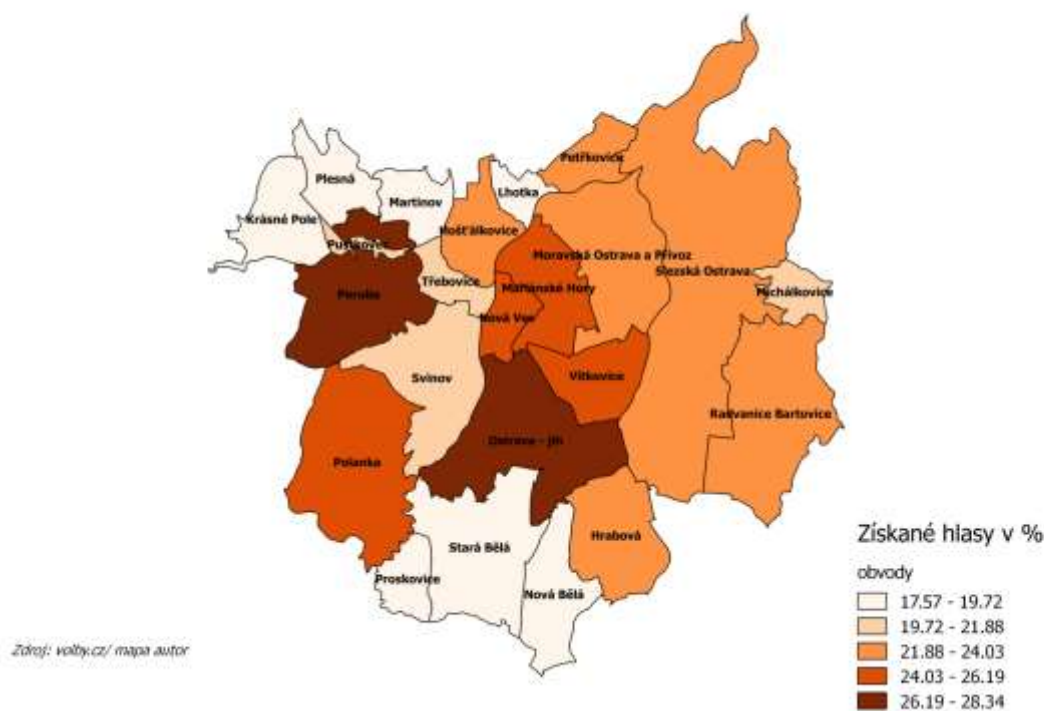
⁸ V době voleb měli na stranickém facebookovém profilu necelých 12 tisíc fanoušků. Zdroj: GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 66.

⁹ ANO získalo za celý okres Ostrava-město 18,26% hlasů.

největší a úspěch ČSSD ze všech obvodů nejmenší, je pouze 1.043¹⁰ voličů. Naopak v obvodu Poruba, kde strana získala největší podporu, je 59.568¹¹ obyvatel ve volebním věku.¹²

Neúspěch v obvodech Plesná, Krásné Pole a Stará Bělá pro ČSSD nebyl ničím novým, již ve volbách do PS roku 2010 a 2006 v těchto obvodech zaznamenali malou volební podporu a volby zde nikdy nevyhráli, vždy byli druhou stranou až po vítězné ODS. Výjimkou byly volby roku 2002, kdy v těchto obvodech sociální demokraté vyhráli. Vítězství si připsali v Porubě a v Ostravě-Jih, ČSSD tedy navazuje na sérii vyhraných voleb z roku 2002, 2006, 2010. Druhou neúspěšnější stranou v Ostravě se stalo hnutí Andreje Babiše ANO, pro ně byly volby do PS premiérou.

Rozložení volební podpory ČSSD při volbách do PS ČR v roce 2013

¹⁰ Počet obyvatel ve věku od 20 do 100+ let, platný k 1. 5. 2010

¹¹ Počet obyvatel ve věku od 20 do 100+ let, platný k 1. 5. 2010

¹² Mezi nejmenší obvody v Ostravě patří Nová Ves (514) a Proskovice (958), naopak největší obvody jsou Ostrava-Jih (94.942) a Poruba (59.568). Jedná se o počet obyvatel ve věku od 20 do 100+ let, platný k 1. 5. 2010

Hnutí ANO (ANO)

Hnutí vytvořil podnikatel Andrej Babiš, který veřejně kritizoval korupci ve veřejné správě. Získal poměrně velkou podporu občanů a rozhodl se svou iniciativu přeformovat až do politického hnutí.¹³ V květnu 2012 byla strana registrována jako politické hnutí¹⁴ a začala se připravovat na volby do PS, které se měly řádně konat roku 2014, to se ale nestalo a strana spolu s dalšími politickými subjekty poměřila síly již roku 2013 v předčasných volbách.¹⁵

Když přišlo vyhlášení předčasných voleb, neměla strana ještě dostatečně vytvořené krajské organizace, to se promítlo i do předvolební kampaně, která byla centralizovaná a vedena z Prahy.¹⁶ Hnutí učinilo během předvolební kampaně nevídaný jev, po představení svého programu voličům docházelo k úpravám tohoto programu. A. Babiš upravoval program na základě průzkumu veřejného mínění. Některé úpravy byly spíše drobné korekce,¹⁷ ale v oblasti poplatků ve zdravotnictví již šlo o výrazné změny.¹⁸

Strana cílila na všechny typy voličů, převážně pravicové voliče, vzdělané občany a střední třídu. V jejich kampani bylo možné vidět prvky catch-all strany¹⁹, například cílené oslovení mladších i starších voličů zároveň, v podpoře firem, dát možnost zaměstnat absolventy a také dát zaměstnání lidem nad 50 let. Dále se snažili oslovit lidi nespokojené s dosavadní politikou a jako nováčci ve volbách do PS si s sebou nenesli žádné negativní činy z minulých volebních období. Z hesel na billboardech si voliči mohou pamatovat „*Aby tu chtěly žít i naše děti*“ nebo „*Nejsme jako politici, makáme.*“ Velkou²⁰ pozornost strana získala virální reklamou, kde vystoupil Andrej Babiš, Jaromír Jágr a Vodňanské kuře.²¹ Přestože se jednalo o

¹³ Vzniklo v listopadu 2011, proto hnutí neslo jméno ANO 2011, takto bylo také označeno na volebních listinách pro volby do PS 2013. Hnutí již od číslovky upustilo a používá jen název ANO, proto i v této práci je označovaná pouze jako ANO nikoli ANO 2011

¹⁴ Nejprve se jednalo o politické sdružení *Akce nespokojených občanů*, sdružení bylo registrováno na podzim roku 2011. Politické hnutí ANO 2011 navázalo toto politické sdružení. Zdroj: *Poslanecký klub ANO 2011* [online 10. 12. 2015]

¹⁵ *Historie ANO* [online 5. 12. 2015]

¹⁶ ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. s. 150 - 153.

¹⁷ „Andrej Babiš též změnil svůj volební slogan „*Budu stát řídit jako firmu*“, když mu to poradci vymlouvali, že to působí autoritativně. Říká už, že stát „*má být správný hospodář.*“ Zdroj: POKORNÝ, J. *ANO mění program za pochodu. Vylepšujeme, hájí změny Babiš.* [online 5. 12. 2015]

¹⁸ EIBL, O. *Analýza volebních programů*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 27

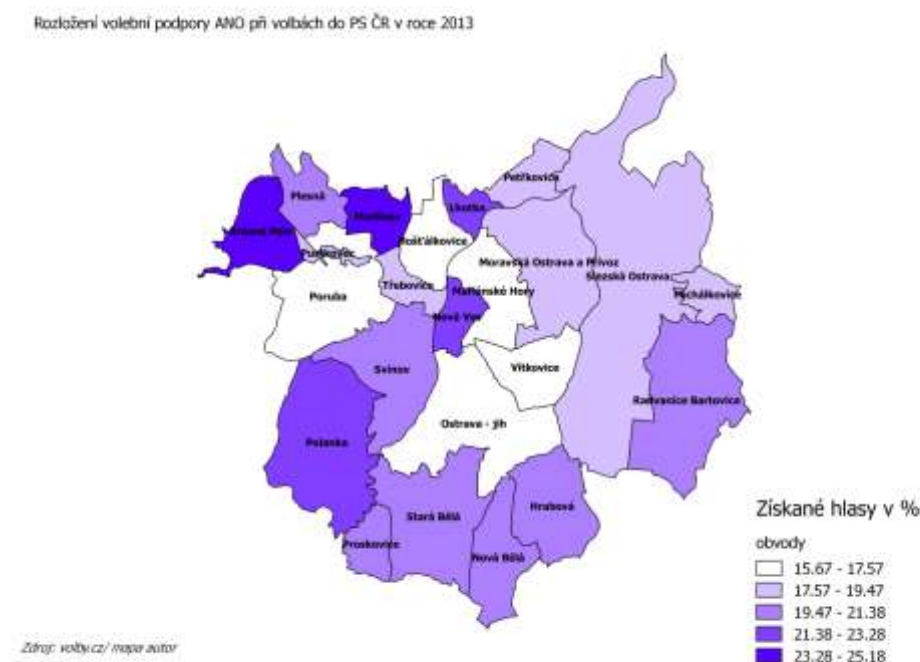
¹⁹ Otto Kirchheimer v šedesátých letech 20. stol. zaznamenal nový vývojový typ politických stran, pojmenoval je jako **univerzální** nebo-li **catch all**. Také označovány jako všelidové strany. Tyto strany se zaměřily na získání sociálně značně různorodých voličů. Růst střední třídy, která byla politicky umírněná a nepreferovala radikální řešení, byla pro strany vhodným cílem. Pokud chtěly získat jejich podporu, nejvýhodnější strategie spočívala v rozšíření programového záběru a oslabení ideologického náboje. Zdroj: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytílek, R. *Politické strany moderní Evropy*. s. 16.

²⁰ Na serveru youtube.com bylo video publikováno dne 30. 9. 2013, během prvních dnů získalo 40.000 zhlédnutí. Zdroj: <https://www.youtube.com/watch?v=ymq426Dv7Bw>

²¹ ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. s. 150 – 153.

reklamu na Vodňanskou drůbež ze skupiny Agrofert od A. Babiše a ne o reklamu politické strany ANO, dostal se A. Babiš do povědomí mnoha obyvatel. Strana byla poměrně úspěšná na sociálních sítích, během volební kampaně získali téměř 70 tisíc²² fanoušků na facebooku.²³ Předvolební kampaň se ve výsledku voleb ukázala jako povedená, hnutí získalo druhý největší počet hlasů v celé republice, stejnou pozici získali i v okrese Ostrava-město.

Úspěšné je hnutí v těch obvodech, kde jsou podporovány pravicové strany TOP 09 a ODS. Přestože se jednalo o první volby do PS, tak ANO se svým výsledkem mohlo být spokojeno. Největší úspěch zaznamenalo v obvodu Krásné Pole (25,18%), Martinov (23,56%) a Petřkovice (22,65%). Krásné Pole bylo pro stranu nejsilnějším obvodem v Ostravě, naopak pro ČSSD byl tento obvod jedním ze tří nejhorších vůbec. Nejhuře dopadli v Hošťálkovicích (15,98%), Vítkovicích (15,62%) a v Porubě (16,42%), právě v Porubě byla nejsilnější strana ČSSD. Strana potvrdila celorepublikové druhé umístění i v Ostravě, krom Nové Bělé, Staré Bělé, Lhotky, Proskovic, Krásného Pole, Martinova a Plesné ANO obsadilo většinou druhou pozici, v některých obvodech ovšem obsadili až třetí místo a druhou pozici přenechali komunistům. Výjimkou jsou výše jmenované obvody, kde strana vyhrála nad všemi kandidátními stranami.

²² To je druhá největší podpora na facebooku, po TOP 09, která byla v online sítích a na internetu velmi aktivní.

²³ GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 67.

V obvodu Vítkovice byla nejhorší volební účast ze všech obvodů, činila 38,53%, to je výrazně pod průměrem celého území Ostrava-město, ANO zde obsadilo třetí místo, jedná se o jeden z obvodů, ve kterém byli úspěšnější komunisté.

Komunistická strana Čechy a Moravy (KSČM)

Nové volby pro stranu znamenaly možnost vylepšit svou pozici a posunout českou politiku levicovým směrem. Komunisté mají své tradiční voliče, na ně a na jejich rodiny byla kampaň zaměřena.²⁴ U voličů KSČM je značná disciplinovanost, téměř dvě třetiny voličů nikdy nevolily jinou stranu. Komunisté sice nemusí řešit problém disciplíny, ale otázku stárnutí elektorátu KSČM. Momentální stáří průměrného voliče je kolem 60 let²⁵, proces stárnutí přirozeně strana zaznamenává i ve své členské základně. Průměrný člen komunistické strany má 73 – 74 let, zatímco roku 1996 byl věk na necelých 62 letech. Každoroční úbytek členské základny je přibližně 8 %.²⁶ Komunisté se s úbytkem voličů zatím vyrovnávají, proto se doposud vyhýbají fatálním následkům ztráty hlasů. Úbytek totiž nahradí trvalou nebo dočasnou mobilizací voličů zejména z ČSSD či obvyklých nevoličů.²⁷

Snaha o rozšíření počtu voličů skrz sociální sítě se komunistům příliš nepovedla. V předvolební kampani založili svou první oficiální facebookovou stránku, ale velkou podporu zde neměli.²⁸ Slogany strany nebyly ničím novým, jelikož vytáhli slogany již z let předchozích a to „*S lidmi, pro lidi*“ nebo „*Každý má právo na důstojný život*“. Strana kampaní rozhodně nekonkurovala největším politickým seskupením, taktikou bylo spíše připomenutí svojí existence, než velkolepá masová kampaň.²⁹

²⁴ ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. s. 158 – 164

²⁵ Průměrně věk voliče jiné strany je přibližně 44 – 45 let. Stáří voličů KSČM stále stoupá, před 6 lety byl průměrný věk voliče mezi 53 – 54 lety.

²⁶ To znamená úbytek 5 – 6 tisíc členů. Strana tedy postupně přichází o svou masovou členskou základnu, která je ovšem stále největší v ČR.

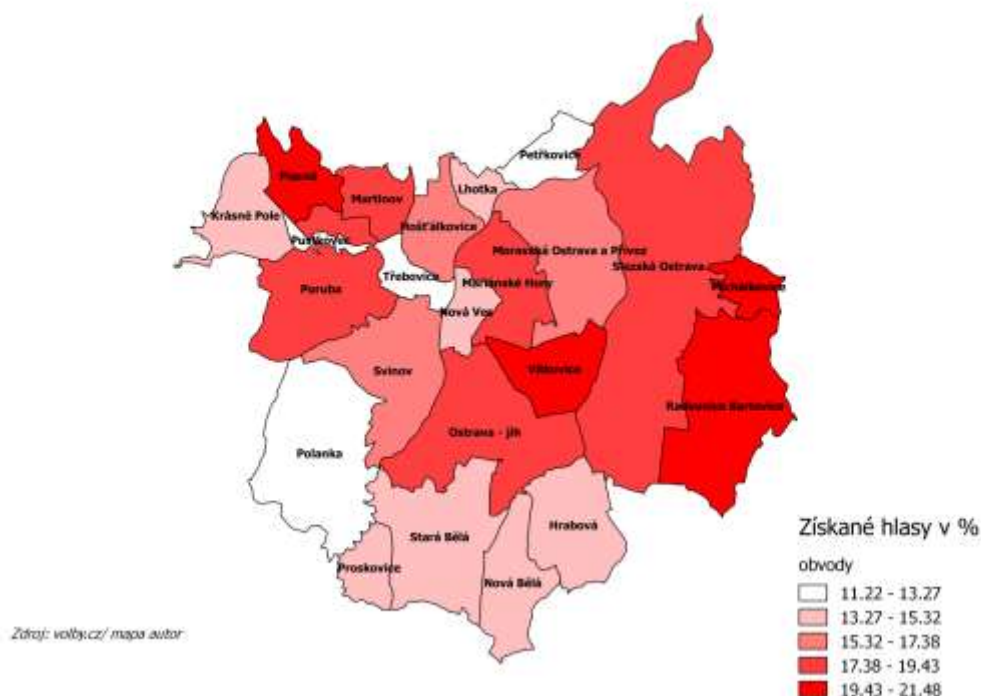
²⁷ KUNŠTÁT, D. *Strana, která neumírá: K příčinám stability volební podpory KSČM*. Naše společnost. s. 17

²⁸ Pravděpodobný důvodem neúspěchu byla pozice „nováčka“ v této formě komunikace. V době voleb získalo jen přes 500 fanoušků. Zdroj: GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 68.

²⁹ ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. s. 158 – 164.

Komunistům se v regionu poměrně daří a Ostrava-město nebylo výjimkou. Na rozdíl od výše zmíněných stran, KSČM získala pouze jediné prvenství a to v obvodu Michálkovice (21,48%), v ostatních obvodech strana obsadila převážně druhé či třetí místo. Velkou podporu měli v Plesné (20,28%), ve Vítkovicích (19,97%) a v Radvanicích a Bartovicích (19,78%). Komunisté byli nejúspěšnější v obvodech, kde je dlouhodobě největší podíl nezaměstnaných osob. Nejvíce nezaměstnaných³⁰ je ve Vítkovicích (21,8%), v Michálkovicích (15,3) a v obvodě Slezská Ostrava (14,8%).³¹ Z toho vyplývá, že nezaměstnanost je největší na východě, ve středu a na severozápadě. Toto rozložení nezaměstnanosti ve městě téměř identicky odpovídá volební podpoře KSČM, tedy rudý východ, střed a severozápad. Strana byla nejslabší v obvodech, kde byla poměrně silná ČSSD a ANO, Petřkovice (11,90%), Třebovice, Pustkovec (11,22%) a Polanka (11,49%). V těchto obvodech se komunistům nepodařilo získat hlasy levicových voličů, kteří sice zůstali věrni své levicové orientaci, ovšem hlasovali pro sociální demokraty.

Rozložení volební podpory KSČM při volbách do PS ČR v roce 2013

³⁰ Podíl nezaměstnaných osob pro Ostrava – město je 10%.

³¹ Podíl nezaměstnaných osob v okrese Ostrava podle jednotlivých obcí a městských obvodů k 31.12.2015 [online 14. 2. 2016]

Zajímavostí je, že komunisté byli úspěšní v obvodech, kde je podprůměrný počet voličů starších 65 let.³² Obvody jako Michálkovice (10,8%) nebo Vítkovice (10,9%) jsou pod městským průměrem. Naopak Třebovice (18,3%) nebo Pustkovec (15%),³³ kde komunisté zaznamenali nejhorší výsledky (viz výše), je nadprůměrný počet obyvatel v tomto věku. Z toho vyplývá, že v Ostravě mají komunisté podporu spíše v obvodech s velkou nezaměstnaností, než v částech, kde je větší procento obyvatel ve věku 65 let a víc.

ÚSVIT

Za komunisty se dostal *Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury*, celkově v Ostravě Úsvit obsadil čtvrtou pozici, ovšem dohromady dostali jen přes 10 tisíc hlasů, což znamená v přepočtu na procenta 7,59%, to je téměř o 10% méně než KSČM. Strana T. Okamury je tedy první stranou, ve volbách do PS roku 2013, která nepřekročila hranici 10% podpory.

Volební kampaň byla postavena na lídrovi strany. Tvář lídra strany byla na billboardech vedle hesla „*Chceme trestní odpovědnost a odvolatelnost politiků.*“³⁴ Tomio Okamura objížděl republiku a veřejně vystupoval se svými projevy. Samozřejmě se nevyhnul ani Ostravě a i zde prezentoval myšlenky přímé demokracie, hovořil o korupci a úpadku českých politiků, ovšem největší pozornost přitahuje na internetu. Na svém facebookovém profilu³⁵ pravidelně umisťoval videa, ve kterých komentuje politickou situaci. Internetové projevy, televizní debaty a politické mítinky s populistickými tématy³⁶ jako je náprava společnosti a zavedení přímé demokracie v ČR přinesly straně vítězství v podobě porážky zavedených stran jako ODS a KDU-ČSL.

³² Za celé Ostrava – město je průměr 13,9 % obyvatel starších 65 let.

³³ *Složení obyvatel v městských obvodech*. K 12. 6. 2004 [online 14. 2. 2016]

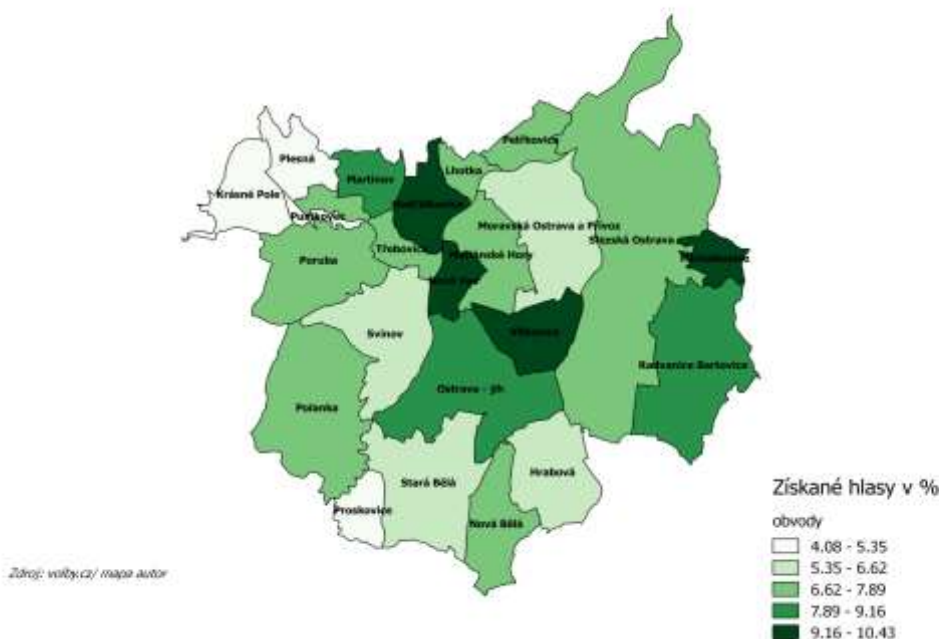
³⁴ : GREGOR, M. *Předvolební kampaň 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 63.

³⁵ V průběhu volební kampaně měl lídr T. Okamura přes 25 tisíc fanoušků. Zdroj: GREGOR, M. *Předvolební kampaň 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 67.

³⁶ Politolog Štěpán Drahokoupil radí hnutí Úsvit, tedy i T. Okamuru k agresivnímu, radikálnímu a personalizovanému populismu. Blíže viz DRAHOKOUPIL, Š. *Volby 2013: dekonsolidace stranického systému a vzestup anti-politiky*. [online 14. 2. 2016]

Pouze jednou se Úsvitu povedlo překonat hranici 10% a to v obvodu Nová Ves, zde získala 10,43% podporu. Obvod Nová Ves představuje území s vůbec nejmenším počtem registrovaných voličů, počet činí 514 občanů ve volebním věku.³⁷ Mezi další dva nejsilnější obvody patří Vítkovice (9,67%) a Hošťálkovice (9,63%). V těchto obvodech porazili ODS, TOP 09 a KDU-ČSL a získali čtvrtou nejlepší pozici. Faktem je, že v žádném obvodu nezískali lepší místo, Úsvit tedy nikdy neporazil komunisty, ANO nebo sociální demokraty. Naopak nejhůře dopadli v Pustkovci³⁸ (4,08%), Krásném Poli (4,60%) a v Plesné (4,78%). Právě v dvou posledně zmíněných obvodech také úplně propadla sociální demokracie. Spojení se sociálními demokraty je možno pozorovat i v Plesné, zde sociální demokraté dosáhli třetího nejlepšího výsledku a Úsvit svého nejlepšího výsledku (vše v rámci Ostravy). Úsvit je slabý v těch ostravských obvodech, kde jsou slabí sociální demokraté.

Rozložení volební podpory ÚSVIT při volbách do PS ČR v roce 2013

³⁷ Počet obyvatel ve věku od 20 do 100+ let, platný k 1. 5. 2010

³⁸ Pustkovec je také jedním z nejhorších obvodů s volební podporou pro komunisty.

TOP 09

Podobně jako strana předsedy Okamury, také TOP 09 v předvolební kampani vsadila na svého lídra. Pozvolně navázali na postavu Karla Schwarzenberga. Ten byl v prezidentských volbách ztvárněn jako pankáč s barevným čírem na hlavě. Před volbami do PS 2013 se K. Schwarzenberg přeměnil na tajného *agenta 009*, který stejně jako světoznámý britský agent 007, pracuje ve službách republiky.³⁹ Situace v době odvolání vlády nebyla pro stranu velmi příznivá, jelikož na TOP 09 negativně dopadaly aféry spojené s Petrem Nečasem (ODS). Naproti tomu se pro TOP 09 otevřela příležitost dostat se do role výsadní pravicové strany.

Krom videa⁴⁰, kde je ukázána přeměna *pankáče* na *agenta 009*, strana vytvořila také hru pro mobilní telefony, spustila weby jako fungující-stat.cz, dopisodkarla.cz nebo agent009.cz.⁴¹ Strana byla aktivní i na síti Twitter, kde se opět projevila silná pozice lídra TOP 09, K. Schwarzenberg měl v době voleb 15 tisíc odběratelů.⁴² V České republice má pozici číslo jedna mezi sociálními sítěmi facebook, proto není překvapení, že strana vsadila na komunikaci s voliči právě skrz tuto stránku. Aktivně přidávali příspěvky a fotky z toho, jak objížděli republiku a potkávali se s voliči. Jako důkaz spolupráce a snahy poukázat na to, že se nejedná pouze o stranu jednotlivce, předávali správu facebookového účtu strany vždy jednotlivým lídrům z kraje. Za kraj Moravskoslezský zde figuroval Pavol Lukša, který byl zvolen poslancem roku 2010. Právě TOP 09 byla na facebooku velmi výrazná a touto formou cíleně oslovovala mladší generaci voličů.⁴³

Témata, která měla oslovit voliče, byla již klasicky pravicová. Zaměřena na vzdělání, zdravotnictví, ekonomiku a sociální problémy. Jednoznačného spojení TOP 09 a K. Schwarzenberga se pokusila využít strana Zemanovců (SPOZ), kdy se postavila

³⁹ GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 69

⁴⁰ Úspěšnější se stalo video, ve kterém účinkuje N. Tučková a K. Schwarzenberg glosuje společenské dění. Toto video mělo přes 500 tisíc zhlédnutí. Zdroj: GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 69.

⁴¹ ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. s. 171

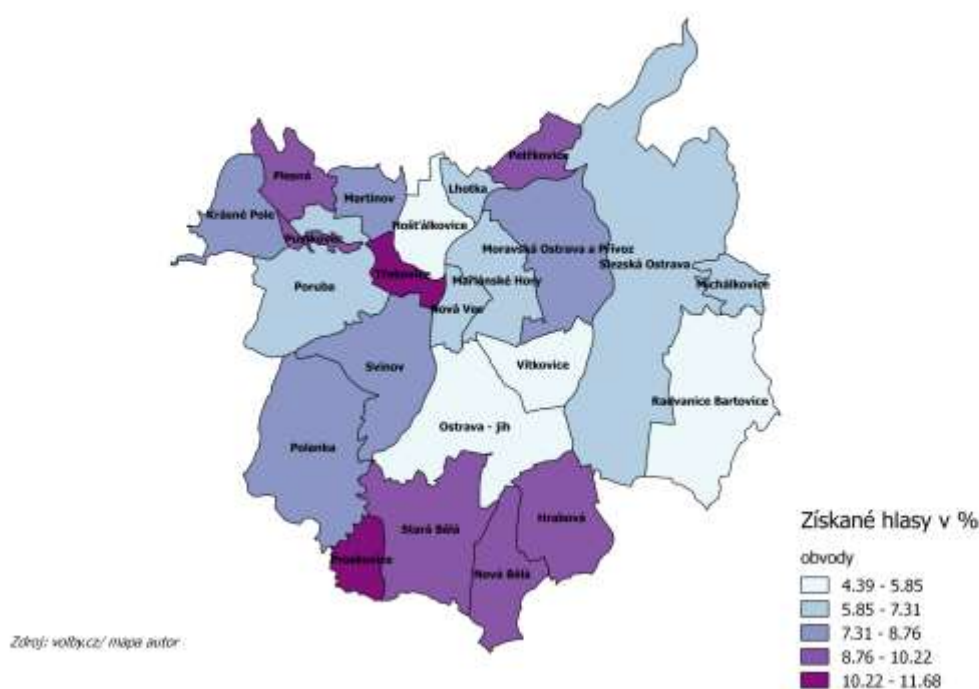
⁴² Stranu ve stejné době sledovalo „pouze“ 5 tisíc uživatelů.

⁴³ V době voleb měl stranický profil základnu „fanoušků“, kterých bylo přes 85 tisíc. Zdroj: GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 65 – 66.

do opozice k této straně.⁴⁴ Došla až tak daleko, že na svých billboardech Zemanovci napsali:⁴⁵ „Řekněte ne zlodějům.“ a „Stop Kalouskovi“.⁴⁶

Nejsilnější pozici měli v Třebovicích (11,68%)⁴⁷ a ve vedlejším obvodu Pustkovec (9,47%), právě zde byli velmi slabí konkurenční komunisté a Úsvit, který zde nezískal ani 5% hlasů. Dále je dle výsledku patrné, že poměrně hodně svých hlasů získali na jihu města, nejvíce v Proskovicích (11,14%). Naopak nejslabší podporu svých voličů zaznamenali v obvodech, kde právě uspěl Úsvit, tedy ve Vítkovicích (4,39%) a Hošťálkovicích (5,52%). Druhý nejhorší výsledek TOP 09 byl v oblasti, kde uspěli komunisté a to v Radvanicích a Bartovicích (5,31%). Neúspěch pravicových stran v tomto obvodu je pravděpodobně způsoben velkou lokální nezaměstnaností.

Rozložení volební podpory TOP 09 při volbách do PS ČR v roce 2013

⁴⁴ Právě díky prezidentským volbám, kdy na jedné straně stál K. Schwarzenberg a protikandidátem byl Miloš Zeman.

⁴⁵ Zde je možno vidět jistý rozpor s vedením čestné politické kampaně, který je upraven v §16 odst. 2. zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky.

⁴⁶ Nevíme, jak vyúčtovat kampaň Zemanovců s Kalouskem [online 4. 1. 2016]

⁴⁷ V Třebovicích TOP 09 porazila komunisty, sice jen o pět hlasů, ale je to „výkon“, který se Úsvitu nepodařil v žádném obvodu v Ostravě. Pouze občanští demokraté zaznamenali podobný „výkon“ viz kapitola ODS.

Občanská demokratická strana (ODS)

Jak bylo pro TOP 09 těžké získat voliče, tak pro občanské demokraty to byl úkol mnohem složitější. Jakožto vládnoucí strana byla ODS sražena na kolena aférou kolem bývalého předsedy vlády Petra Nečase. V kauze figurovala Jana Nagyová,⁴⁸ která byla šéfkou kabinetu P. Nečase, a zneužívala vojenskou rozvědku.⁴⁹ Voličská přízeň, dle tehdejších průzkumů byla nevalná.⁵⁰ Proto občanskí demokraté zvolili osobnosti, které nebyly z nejvyšší politiky příliš známy. Touto cestou se ODS snažila odpoutat od aféry, která se stala a dostala se do pozice, kdy si musí vybudovat důvěru voličů.⁵¹ Do voleb vyrazili s heslem, které bylo formou hashtagu „#Volím_pravici“, paradoxem, ovšem je, že internetovou doménu *volimpravici.cz* si zaregistrovala Strana svobodných občanů. To mohlo neúčelně pro občanské demokraty zavést voliče na stránku konkurenční strany, která je taky pravicově orientovaná.⁵²

Z volebních výsledků lze vyčíst, že občanskí demokraté měli největší podporu voličů přibližně ve stejných obvodech jako TOP 09. Nejvíce získali v Pustkovci (13,55%)⁵³ a v Třebovicích (10,11%), právě zde TOP 09 zaznamenalo dva ze tří největších úspěchů v Ostravě. Třetím nejúspěšnějším obvodem pro ODS se stala Nová Bělá (9,40%). Podobnost s TOP 09 nastává i v obvodech s nejmenším úspěchem, například ve Vítkovicích občanskí demokraté získali (5,71%). Právě zde zaznamenala jeden za tři nejhorších výsledků v Ostravě strana ANO a TOP 09.⁵⁴ ODS a TOP 09 jsou slabé v těch obvodech, kde mají velkou podporu komunisté. Například v Radvanicích a Bartovicích, v Ostravě – Jih a v Michálkovicích. Neúspěch pravicových stran v těchto obvodech může být způsoben jejich postojem k sociálním dávkám a minimální mzdě.

⁴⁸ Později Nečasová, měla údajně vyjednat podplacení nekonformních politiků, kteří složili mandát, čímž bylo umožněno přijetí zákonů. Jednalo se o poslance ODS: Petr Tluchoř, Ivan Fuksa a Marek Šnjd. Zdroj: GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 57.

⁴⁹ Ondřej Páleník, Milan Kovanda a Jana Nagyová byli stíháni za nezákonnou špionáž manželky Petra Nečase.

⁵⁰ Průzkum konala agentura MEDIAN v srpnu roku 2013, výzkum se týkal voleb do Poslanecké sněmovny. A ODS dle výsledků jejich průzkumu měla 13% podporu. Na začátku října roku 2013 vykonal Sociologický ústav AV ČR analýzu volebních preferencí a dle výsledků občanskí demokraté měli 6,5% podporu. Zdroj: *Aféra Nagyová srazila preference ODS na třináct procent* [online 4. 1. 2016]. *Stranické preference a volební model v říjnu 2013* s. 3 [online 8. 2. 2016]

⁵¹ GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 57 – 58.

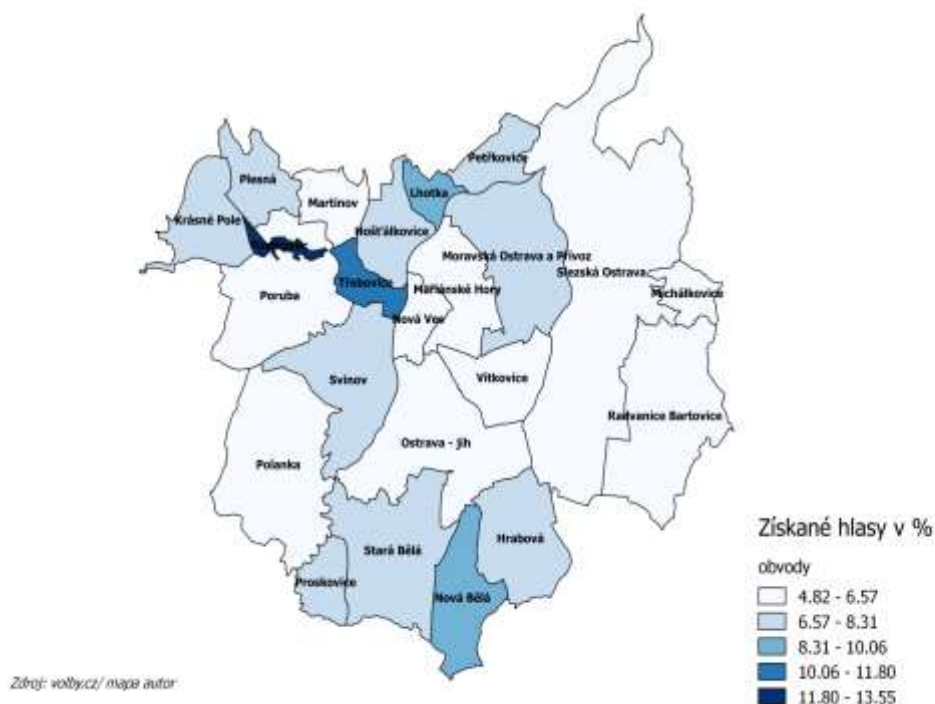
⁵² ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. s. 178 – 179.

⁵³ V obvodu Pustkovec se ODS umístila celkově na třetí pozici, tzn. že dokázali porazit komunisty a to se jim nepovedlo v žádném jiném obvodu v Ostravě.

⁵⁴ Naopak Úsvit a komunisté zde zaznamenali jeden ze svých tří nejlepších výsledků v Ostravě. Silní zde byli i sociální demokraté, ti zde získali čtvrtý nejlepší výsledek z Ostravských obvodů.

Občanští demokraté odmítají nárůst minimální mzdy, zatímco levicoví komunisté jsou pro zvýšení minimální mzdy až na 14 tisíc korun.⁵⁵

Rozložení volební podpory ODS při volbách do PS ČR v roce 2013

Křesťanská demokratická unie – česká strana lidová (KDU – ČSL)

Po občanských demokratech se poslední stranou, která pokořila uzavírací klauzuli, stala unie křesťanských demokratů. Pro ně byly předčasné volby velmi důležité, jelikož mělo dojít k rozhodnutí, zda se po pauze jednoho volebního období vrátí do PS nebo zůstanou nadále mimo hru. Politickou kampaň křesťanských demokratů bych neviděl nijak agresivní či jakýmkoliv způsobem výraznou. Mířili na cílovou skupinu, kterou představovaly rodiny s dětmi a lidé žijící na venkově. KDU–ČSL je stranou masovou⁵⁶, tzn. disponuje širokou základnou

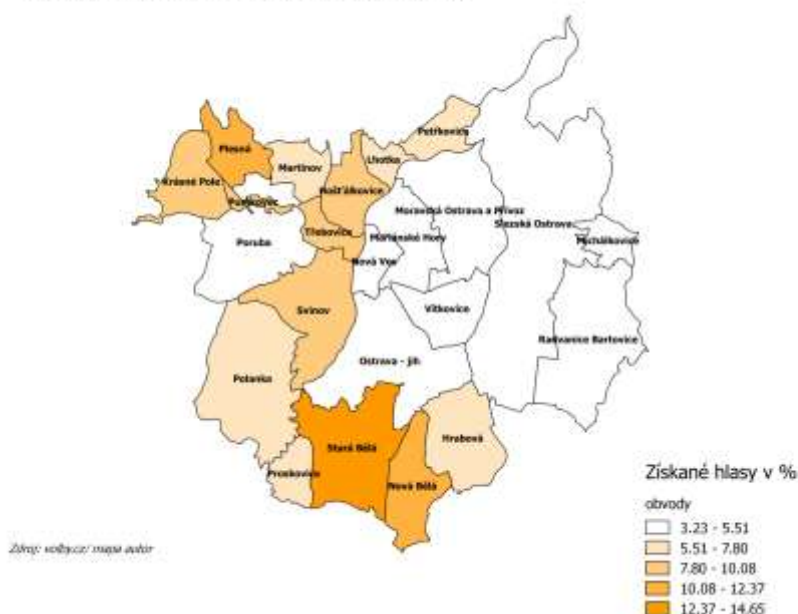
⁵⁵ EIBL, O. *Analýza volebních programů*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. s. 46.

⁵⁶ Opakem strany masové je strana **kádrová**, termín je historicky spojován s prostředím neformální skupiny vůdců působících většinou na půdě parlamentu. Jednalo se o uzavřené politické kluby, složené většinou z aristokratů, kteří neměli zájem o rozšiřování svých členů, což vzhledem k omezenosti volebního práva neměli zapotřebí. S rozšířením volebního práva byly strany nuceny reagovat. Od osmdesátých let 19. stol se objevily strany **masové**, ty se vyznačují početnou členskou základnou, dále se vyznačují propracovanou organizační strukturou a fungujícím stranickým aparátem. Jako první s modelem masové strany přišli socialisté, byli následováni politicky aktivními křesťany a agrárníky. Význam početné členské základny je při organizaci volebních kampaní, získávání voličů a financování strany prostřednictvím členských příspěvků. Zdroj: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytilík, R. *Politické strany moderní Evropy*. s. 14 – 15.

voličů, a z toho těží, jak při získávání voličů nových, tak při financování kampaní. Dle informací okresního vedení má organizace KDU-ČSL⁵⁷ v Ostravě celkem 402 členů a tvoří ji 18 Místních organizací.⁵⁸ Pozici lídra křesťanských demokratů zajistil Pavel Bělobrádek, ovšem strana nepostavila celou kampaň na něm, jak tomu bylo u některých výše zmíněných stran.

Křesťanští demokraté překročili 10% hranici dokonce třikrát.⁵⁹ Nejsilnější byli na jihu ve Staré Bělé (14,65%) a Nové Bělé (12,22%), poté na severu města v Plesné (10,98%). Ve Staré Bělé obsadila KDU – ČSL třetí místo, tzn., že dokázali porazit komunisty o 13 hlasů. Přitom volební účast zde byla 67,95%, výsledek tedy nemůžeme přičíst malé volební účasti.⁶⁰ KDU-ČSL byla úspěšná v obvodech „západního půlměsíce“, kromě Poruby se podpora táhne od jihu přes západ na sever. Neúspěch strana zaznamenala především v centrální a východní části mapy, Nová Ves (3,23%) vůbec nejhorší výsledek, dále Ostrava – Jih (3,97%). Neúspěšnost se táhne dál směrem na východ, přes všechny obvody až k Michálkovicím (3,96%), druhý nejhorší výsledek.

Rozložení volební podpory KDU – ČSL při volbách do PS ČR v roce 2013

⁵⁷ Dle informací z webu křesťanských demokratů, roku 2013 členská základna strany byla na hodnotě 28.872, to je druhá největší hned po KSČM

⁵⁸ Hodnota k 1. 1. 2016.

⁵⁹ To se nepovedlo ani ODS ani TOP 09, kteří tuto hranici pokořili pouze dvakrát. Úsvit dokonce pouze jednou.

⁶⁰ Při malé volební účasti bychom mohli výsledek voleb vysvětlit organizovaností voličů KDU – ČSL a neúčastí voličů jiných stran. To ovšem nenastalo.

Závěr

V Ostravě volby do PS roku 2013 dopadly podobně, jako celorepublikový výsledek a legitimitu získaly nové hnutí. Na prvním místě se umístili sociální demokraté, následovalo ANO a komunisté. Zatím co v celorepublikovém výsledku bylo pořadí následující: TOP 09, ODS, ÚSVIT a KDU–ČSL. V Ostravě zaznamenáme změnu, jako čtvrtá skončila strana Úsvit, TOP 09 a občanští demokraté obsadili pátou a šestou pozici (viz. tabulka č. 1.). Úsvit v Ostravě tedy dopadl lépe než v celorepublikovém součtu, s tím, že dokázal porazit dvě pravicové strany. Žádná změna se nekonala na pozici poslední, kdy křesťanští demokraté jako poslední dokázali překonat 5% uzavírací klauzuli.

Průměrná volební účast činila 54,05% v Ostravě, republikový průměr byl na 59,48%. Ostrava je celkově tedy lehce pod průměrem, ale jsou zde obvody, které jsou silně nadprůměrné, jako jsou Třebovice (69,99%). Příčinou poměrně velké účasti obyvatel u voleb může být malý počet voličů v obvodu. Třebovice mají 1519 obyvatel ve volebním věku.⁶¹ Třebovice jsou klidnější oblastí s typickou domkovou a vilovou zástavbou. Tento typ zástavby se spíše objevuje v okrajových obvodech města, ale Třebovice jsou výjimkou, protože se nenacházejí na okraji města, přesto je zde dominující vilová čtvrť. V Třebovicích zvítězili sociální demokraté (20,68%), druhý nejhorší výsledek z ostravských obvodů zde zaznamenali komunisté (11,22%). Přičemž TOP 09 (11,68%) i ODS (10,11%) v Třebovicích získali druhý největší počet hlasů z Ostravy. Je patrné, že v tomto obvodu si TOP 09 a občanští demokraté velmi konkurovali a vzájemně „kradli“ hlasy. Stejná situace, tedy konkurence pravicových stran nastala v mnoha dalších obvodech, výsledky obou stran jsou na několika místech v Ostravě velmi podobné, ať už se jedná o podporu či nepřízeň voličů. Opakem nadprůměrné republikové účasti ve volbách je oblast Vítkovic, 38,53% je velmi podprůměrný výsledek. Obvod ležící v centru je poznamenán průmyslovou činností, to spíše v minulosti mohlo ovlivnit výsledek voleb, ale jisté propojení se současností se nabízí. Jedná se o obvod s poměrně velkým počtem obyvatel. A opět neúspěšnější zde byli sociální demokraté (24,34%), jedná se o místo, kde naopak od Třebovic, společně prohrála pravice, TOP 09 a ODS. To opět poukazuje na blízkost obou stran.

Sociální demokraté jsou nejsilnější v Porubě a Ostravě – Jih, charakteristicky se jedná o nejlidnatější obvody města, pro něž je typická panelová zástavba.⁶² Dále jsou silní ve středu mapy města, naopak jejich slabinou jsou jižní a severo – západní obvody, kde je zástavba

⁶¹ Počet obyvatel ve věku od 20 do 100+ let, platný k 1. 5. 2010

⁶² Možno označit i jako zástavbu sídlištního typu.

rodinných domů. Nedá se ovšem říct, že podporu z oblasti zástavby rodinných domů nemají, příkladem může být Polanka (24,90%), kde získali třetí nejlepší výsledek z ostravských obvodů.

Strana ANO, je silná spíše v okrajových částech města, nejsilnější v Krásném Poli (25,18%), výjimkou je Poruba, která je umístěná na okraji města, ale charakteristika zástavby je zde jiná než v jiných okrajových obvodech. Střed mapy pro ANO není dominantní, ale i tady najdeme výjimku a tou je Nová Ves (21,58%). Dalo by se říct, že ANO posbíralo hlasy od stran, kterým klesala voličská podpora, na základě otřesů, které se ve vládě udály. Hnutí s nejasným programem zcela jistě získalo hlasy bývalých příznivců občanský demokratů a TOP 09. První volby do PS, tak pro A. Babiše jako lídra strany dopadly velmi úspěšně.

Komunisté jsou s Ostravou spojeni již dlouhá léta, podporu jim voliči vyjádřili i ve volbách roku 2013. Nejúspěšnější jsou na východě města, hned ve dvou sousedních obvodech získali největší počet hlasů, jedná se o Michálkovice (24,48%) a Radvanice a Bartovice (19,78%). I toto je průmyslová oblast podobně jako Vítkovice, kde komunisté uspěli také (19,97%). Důležitý je fakt, že se jedná o obvody s nadprůměrnou nezaměstnaností. To může vysvětlovat přízeň voličů k levicovým stranám.

Strany TOP 09 a ODS byly silné v obvodech, kde byli slabí komunisté a hnutí Úsvit. A naopak KSČM a Úsvit byli silní tam, kde TOP 09 a občanští demokraté zaznamenali své nejhorší výsledky ve městě. Příkladem takového obvodu jsou Vítkovice, kde Úsvit a komunisté získali jedny ze svých nejlepších výsledků a pravicové strany měly jedny z nejhorších zisků. To může znamenat, že KSČM a hnutí Úsvit sbírají protestní hlasy, tj. že voliči nechtějí hlasovat pro pravicové strany, proto zvolí jednu z výše zmíněných stran. Pozice bývalých parlamentních stran nebyla snadná, to potvrzovaly i předvolební průzkumy. Situace ODS je nyní nejhorší za celou dobu jejich existence, strana, která měla většinu ve Sněmovně a absolutní většinu v Senátu. Ve volbách do PS 2013 se stěží dostala přes hranici 5%.⁶³

⁶³ DRAHOKOUPIL, Š. *Volby 2013: dekonsolidace stranického systému a vzestup anti-politiky*. [online 14. 2. 2016]

Přílohy

Tabulka č. 1

Strana	Republikový zisk v %	Ostravský zisk v %
ČSSD	20,45	25,51
ANO	18,65	18,26
KSČM	14,91	17,39
TOP 09	11,99	6,94
ODS	7,72	6,02
ÚSVIT	6,88	7,59
KDU-ČSL	6,78	5,37

Zdroj: volby.cz/tabulka autor

Použitá literatura

Aféra Nagyová srazila preference ODS na třináct procent [online 4. 1. 2016] dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1084783-median-afera-nagyova-srazila-preference-ods-na-trinact-procent>.

DRAHOKOUPIL, Š. *Volby 2013: dekonsolidace stranického systému a vzestup anti-politiky*. [online 14. 2. 2016] Dostupné na: <https://cz.boell.org/cs/2014/07/08/volby-2013-dekonsolidace-stranickeho-systemu-vzestup-anti-politiky>.

EIBL, O. *Analýza volebních programů*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013* vyd. 1., Brno 2014. ISBN 978-80-210-7147-6.

GREGOR, M. *Předvolební kampaně 2013*. In: HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013* vyd. 1., Brno 2014. ISBN 978-80-210-7147-6.

HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. vyd. 1., Brno 2014. ISBN 978-80-210-7147-6.

Historie ANO Dostupné na: <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/historie/>.

KUNŠTÁT, D. *Strana, která neumírá: K příčinám stability volební podpory KSČM*. Naše společnost. 2014, roč. 12, č. 2, s.15-23. ISSN: 1214-438X.

Nevíme, jak vyúčtovat kampaň Zemanovců s Kalouskem [online 4. 1. 2016] dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/top-09-sui-dela-legraci-z-bilboardu-spoz-dhu-/domaci.aspx?c=A130924_130359_domaci_cen.

Nový průzkum [online 8. 2. 2016] Dostupné na: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/novy-pruzkum-do-snemovny-miri-babis-lidovci-i-spoz/r~ea9195641eb811e3958d002590604f2e/>.

Podíl nezaměstnaných osob v okrese Ostrava podle jednotlivých obcí a městských obvodů k 31.12.2015 [online 5. 12. 2015] Dostupné na: http://portal.mpsv.cz/upcr/kp/msk/kop/ostava/statistiky/mapa_-_podil_nezamestnanych_osob_podle_obci_a_mestskych_obvodu.pdf.

POKORNÝ, J. *ANO mění program za pochodu. Vylepšujeme, hájí změny Babiš*. [online 5. 12. 2015] Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/babisovo-ano-stale-meni-program-d35-/domaci.aspx?c=A131022_201923_domaci_zt.

Poslanecký klub ANO 2011 [online 10. 12. 2015] Dostupné na: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=5700>.

Složení obyvatel v městských obvodech. K 12. 6. 2004 [online 14. 2. 2016] Dostupné na: <http://gisova.ostava.cz/vekove-rozlozeni-grafy.html>.

Stranické preference a volební model v říjnu 2013 s. 3 [online 8. 2. 2016] Dostupné na: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7102/f3/pv131021.pdf.

Stromy života Dostupné na: <http://gisova.ostava.cz/stromy-zivota-2010.html>.

Stručná Historie ČSL a KDU-ČSL Dostupné na: <http://www.kdu.cz/o-nas/historie>.

Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytílek, R. *Politické strany moderní Evropy*. vyd. 1., Praha 2005. ISBN 80-7367-038-0.

ŠÍMA, P. *Volební kampaně 2013*. vyd. 1., Brno 2014. ISBN 978-80-7485-026-4.

Vodňanská drůbež: TV spot KŘÍDLO [online 14. 2. 2016] Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=ymq426Dv7Bw>.

Volební průzkumy [online 8. 2. 2016] Dostupné na: <http://volebnipruzkumy.cz/widget/linechart/>.

Výsledky voleb a referend [online 10. 12. 2015]. Praha: Český statistický úřad, 2015. Poslední změna 06. 10. 2015 [cit. 10. 12. 2015]. Dostupné na: <http://www.volby.cz/>.

TMAVOMODRÝ SVĚT

Korespondenční adresa:

TMAVOMODRÝ SVĚT
Fakulta veřejných politik – Ústav středoevropských studií
Hradecká 17, 746 01 Opava

<http://www.thedeepblueworld.wordpress.com>

E-Mail: thedeepblueworld@gmail.com

Předseda redakční rady:
Bc. David Beinhauer

Členové akademické sekce redakční rady:

Mgr. Lubomír Hlavienka, Ph.D.

Mgr. Petr Hušek, Ph.D.

Mgr. Martin Stanoev, Ph.D.

Mgr. Lukáš Vomlela, Ph.D.

Členové studentské sekce redakční rady:

Bc. Petra Gajdošová

Bc. Vojtěch Gřuňděl

Bc. Hana Chobotová

Bc. Viktor Janák (správce www stránek)

Bc. Václav Jelen (správce www stránek)

Bc. Lotte Korencová

Bc. David Mareš

Bc. Šárka Perlovská

Bc. Michal Trajkov (Editor, grafik a správce www stránek)

Jste autorem historického, politologického, sociologického textu, který byste chtěli publikovat? Chcete získat kvalitní zpětnou vazbu?

Texty přijímáme na e-mailové adrese thedeepblueworld@gmail.com a my ho zařadíme do recenzního řízení, ze kterého budeme vybírat články do druhého čísla časopisu TMAVOMODRÝ SVĚT.

Formální pokyny pro autory naleznete na webové stránce www.thedeepblueworld.wordpress.com v sekci „Informace pro autory“.

Druhé vydání je plánováno na září 2016.